

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
ТА ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

КАФЕДРА ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
на тему

«ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО
ОБИГУ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ»

До захисту
[Signature]

Студентка 2 курсу магістратури заочної форми
навчання спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування» освітньо-
професійної програми «Парламентаризм та
парламентська діяльність»
Єжик Віталія Петрівна

Науковий керівник
к.політ.н., доцент Рейтерович Ігор
Вячеславович
Засвідчую, що в цій кваліфікаційній роботі
немає запозичень із праць інших авторів без
відповідних посилань

Студентка *[Signature]*
(підпис)

Робота допущена до захисту в екзаменаційній комісії рішенням кафедри
парламентаризму від « 04 » 12 2023 р., протокол № 14 .
Завідувач кафедри парламентаризму, доктор політичних наук, професор
Гошовська Валентина Андріївна *[Signature]*
(підпис)

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Єжик В. П. Організаційно-правове регулювання цивільного обігу зброї в Україні. – Кваліфікаційна магістерська робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна магістерська робота на здобуття ступеня вищої освіти другого (магістерського) рівня галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування», спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування». – Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, 2023.

Метою магістерської роботи є аналіз особливостей організаційно-правового регулювання цивільного обігу зброї в Україні та визначення напрямів його удосконалення. У дослідженні узагальнено поняття обігу зброї, визначено його сутність. Досліджено організаційно-правовий механізм регулювання цивільного обігу зброї. Узагальнено зарубіжний досвід організаційно-правового регулювання цивільного обігу зброї. Охарактеризовано сучасний стан організаційно-правового регулювання цивільного обігу зброї в Україні. Запропоновано рекомендації щодо удосконалення законодавства про цивільний обіг зброї в Україні.

Ключові слова: зброя, вогнепальна зброя, зареєстрована зброя, незареєстрована зброя, регулювання, організаційно-правове регулювання, цивільний обіг зброї, реєстр вогнепальної зброї.

ANNOTATION

Yezhuk V. P. *Organizational and legal regulation of civilian circulation of weapons in Ukraine.* – Qualifying scientific work as a manuscript.

Qualifying scientific work for obtaining an educational degree at the second level of higher education (Master's degree), field of study: 28 “Public Management and Administration”, specialty: 281 “Public Management and Administration”. – Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, 2023.

The purpose of the master's thesis is to analyze the peculiarities of the organizational and legal regulation of civilian weapons circulation in Ukraine and to determine the directions for its improvement. The study summarizes the concept of weapons circulation and defines its essence. The organizational and legal mechanism of regulation of civilian circulation of weapons has been studied. The foreign experience of the organizational and legal regulation of civilian circulation of weapons is summarized. The current state of organizational and legal regulation of civilian circulation of weapons in Ukraine is characterized. Recommendations for improving the legislation on the civilian circulation of weapons in Ukraine are offered.

Key words: weapons, firearms, registered weapons, unregistered weapons, regulation, organizational and legal regulation, civilian circulation of weapons, register of firearms.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ОБІГУ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ	10
1.1. Поняття обігу зброї, його сутність	10
1.2. Організаційно-правовий механізм регулювання цивільного обігу зброї	18
.....	18
Висновки до Розділу 1	25
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ОБІГУ ЗБРОЇ	27
2.1. Зарубіжний досвід організаційно-правового регулювання цивільного обігу зброї	27
2.2. Вітчизняний досвід організаційно-правового регулювання цивільного обігу зброї	42
Висновки до Розділу 2.	48
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ОБІГУ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ	50
3.1. Протидія незаконному обігу зброї як важлива складова організаційно-правового регулювання цивільного обігу зброї	50
3.2. Практичні рекомендації щодо удосконалення законодавства про цивільний обіг зброї в Україні	58
Висновки до Розділу 3	64
ВИСНОВКИ	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	71

ВСТУП

Актуальність теми. Російсько-українська війна є ключовим фактором, який визначає життя громадян, а також соціально-економічний стан країни. Вона актуалізувала низку викликів (не лише внутрішньополітичного, але й глобального характеру) та змін практично у всіх сферах життя України, включаючи забезпечення публічної безпеки та захисту прав людей, у тому числі – безпеки та контролю за зброєю.

На сьогодні основними проблемами, які потребують додаткового правового регулювання у сфері цивільного обігу зброї в контексті війни є, по-перше, удосконалення відповідного законодавства, що допоможе забезпечити контроль та відповідальність за використання зброї, суттєво знизити ризик зловживання нею, а також гарантувати безпеку громадян. По-друге, необхідність мінімізації контрабанди та незаконного обігу зброї, що вимагає посилення заходів контролю. По-третє, впровадження міжнародних стандартів та зобов'язань, яких необхідно дотримуватись при розробці та впровадженні нового законодавства. Це пов'язано з тим, що через російсько-українську війну міжнародна спільнота висуває нові вимоги щодо забезпечення безпеки в регіонах, охоплених бойовими діями та ефективного контролю над обігом зброї. Виходячи з цього, відповідність законодавства України міжнародним стандартам є критично важливим фактором для продовження міжнародної підтримки України та сприяння безпеці і стабільності. Нарешті, по-четверте, безпека громадян потребує посилення шляхом розширення можливостей для їх захисту (реалізація права на самозахист, удосконалення механізмів надання дозволів на зброю тощо).

Вищезазначені фактори, пов'язані також зі складною геополітичною ситуацією, в якій опинилася Україна у зв'язку з повномасштабним російським військовим вторгненням, а також запровадження правового режиму воєнного

стану, й обумовили вибір теми дослідження, пов'язаної з проблемами організаційно-правового регулювання цивільного обігу зброї в Україні.

Аналіз досліджень та публікацій. Дослідженню та удосконаленню організаційно-правового регулювання обігу зброї в Україні, у тому числі з врахуванням відповідного світового досвіду, присвячені праці численних вітчизняних дослідників. Зокрема, слід роботи В.В. Арешонкова, Ю.Є. Белінського, О.М. Бокія, І.Васильєва, О.Ю. Дрозда, Ю.П. Жванка, Ф. Ф. Зурова, О.О. Колосова, О.О. Косиця, Д.В. Ревякіна, О.С. Соколова, Р.Є. Чорнобривця, Д.С. Чурікова, Т.А. Шумейко та інші. У свою чергу практичним питанням застосування та обігу цивільної зброї в Україні присвячені праці таких вітчизняних дослідників як С.В. Діденко, М. В. Кузнецової, М.В. Сийплогової.

Водночас, зазначимо, що окремі питання організаційно-правового регулювання обігу цивільної зброї в Україні потребують подальших наукових досліджень, наукового осмислення та прогнозування відповідних тенденцій з огляду на особливості забезпечення публічної безпеки та захисту прав громадян України в умовах правового режиму воєнного стану, а також численних загроз з боку країни-агресора.

Мета і завдання кваліфікаційної магістерської роботи. Метою дослідження є аналіз особливостей організаційно-правового регулювання цивільного обігу зброї в Україні та визначення напрямів його удосконалення.

Для реалізації мети поставлено наступні **завдання**:

- проаналізувати поняття обігу зброї та визначити його сутність;
- дослідити організаційно-правовий механізм регулювання цивільного обігу зброї;
- узагальнити зарубіжний досвід організаційно-правового регулювання цивільного обігу зброї;
- охарактеризувати сучасний стан організаційно-правового регулювання цивільного обігу зброї в Україні;

– запропонувати рекомендації щодо удосконалення законодавства про цивільний обіг зброї в Україні.

Об’єкт і предмет кваліфікаційної магістерської роботи.

Об’єкт дослідження – цивільний обіг зброї в Україні.

Предмет дослідження – організаційно-правове регулювання цивільного обігу зброї в Україні.

Методи дослідження. У роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. Зокрема, комплексний підхід було застосовано у контексті забезпечення цілісності дослідження, що дало змогу з’ясувати складові організаційно-правового механізму обігу зброї у їх взаємозалежності; метод узагальнення – для аналізу досвіду зарубіжних країн щодо організаційно-правового регулювання цивільного обігу зброї; компаративний метод та метод систематизації – для дослідження особливостей організаційно-правового регулювання цивільного обігу зброї в Україні.

Системний метод використовувався для розкриття концептуальних засад цивільного обігу зброї; методи статистичного аналізу, порівняння та узагальнення – для дослідження ключових напрямів удосконалення організаційно-правового регулювання цивільного обігу зброї в Україні та розробки відповідних рекомендацій.

Нарешті, інформаційно-аналітичний огляд нормативно-правових актів було здійснено на основі формально-логічного метода.

Наукова новизна одержаних результатів. У представленій магістерській роботі:

– вперше визначено ключові напрями удосконалення організаційно-правового регулювання цивільного обігу зброї в Україні, що передбачає:

1) внесення відповідних змін у законодавство з врахуванням позицій заінтересованих сторін;

2) розробку та впровадження механізмів співпраці між різними органами публічної влади заради реалізації ефективного контролю за обігом зброї;

- 3) впровадження прозорої системи ліцензування та реєстрації зброї;
- 4) посилення відповідальності за незаконний обіг зброї;
- 5) забезпечення інформаційної безпеки у сфері обігу зброї;

– удосконалено підходи до систематизації законодавства щодо обігу зброї в Україні, зокрема виділено ключові підзаконні акти та відомчі інструкції з зазначеного питання, досліджено особливості та основні проблеми кожного з них, а також визначено їхнє місце та роль у процесах публічного управління у відповідній сфері;

– дістало подальшого розвитку дослідження особливостей організаційно-правового регулювання цивільного обігу зброї в Україні, зокрема визначення ключових проблем нормативно-правової бази; специфіки діяльності державних органів, відповідальних за контроль над цивільним обігом зброї; процедури отримання дозволів; механізмів контролю за виробництвом та торгівлею зброєю; міжнародної співпраці у сфері організаційно-правового регулювання цивільного обігу зброї.

Практичне значення отриманих результатів. Отримані наукові результати, представлені у висновках та рекомендаціях магістерської роботи, можуть бути використані органами публічної влади у процесах удосконалення чинного законодавства, присвяченого цивільному обігу зброї, зокрема у контексті внесення відповідних змін та доповнень до окремих нормативно-правових актів. Зазначені законодавчі зміни сприятимуть загальному покращенню контролю за зброєю, підвищенню рівня забезпечення публічної безпеки, а також врахування міжнародних стандартів.

Крім того, окремі положення магістерської роботи можуть бути використані при підготовці навчальних програм дисциплін, тренінгів, курсів підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації у сфері організаційно-правового регулювання цивільного обігу зброї в Україні.

Особистий внесок. Магістерська робота є самостійним завершеним дослідженням. Усі наукові та практичні положення, результати, висновки та рекомендації, представлені у роботі, одержані автором самостійно.

Структура та обсяг кваліфікаційної магістерської роботи.

Кваліфікаційна магістерська робота складається зі вступу, висновків, трьох розділів, шести підрозділів та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 78 сторінок. Робота містить 1 рисунок. Список використаних джерел налічує 61 найменування.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ОБІГУ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ

1.1. Поняття обігу зброї, його сутність

Поняття «обіг зброї» має важливе значення у контексті регулювання як публічної безпеки, так і конфліктів у суспільстві, які пов'язані з використанням зброї. Виходячи з цього, нам необхідно для початку розглянути визначення поняття «зброя», оскільки останнє в науковому дискурсі тлумачиться по-різному. Це пов'язано з тим, що воно відображає певні аспекти зброї, її призначення та технічні характеристики.

Так, вітчизняний дослідник М. Г. Щербаковський під зброєю розуміє «об'єкти (предмети, пристрої, матеріали, речовини, хімічні сполуки, біологічні істоти), які спеціально розроблені, виготовлені та придатні для заподіяння ушкоджень аж до смертельних людям чи тваринам, а також руйнування природних утворень або антропогенних споруд» [58, с. 14]. Як бачимо, у представленому визначенні передусім підкреслюється можливість використання зброї для смертельних ушкоджень та руйнування. У свою чергу Ю. Є. Белінський вважає зброєю «предмети, конструктивно призначені та технічно придатні для ураження живої та іншої цілі» [4, с. 191]. Це визначення підкреслює здатність зброї до ураження та виконання своєї функції зазначеним способом.

Дослідник С. В. Діденко – в адміністративному розумінні – наголошує на цілях та способах використання зброї та визначає останню як «зброя різної фізичної природи з енергією вражаючої дії більше 0,2 Дж., яке використовується людьми для оборони або нападу шляхом вбивства, поранення або психологічної перемоги над супротивником, обіг і застосування якого регулюється нормами адміністративного права» [14, с. 138].

У «Протоколі проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності», затверджену Резолюцією 55/255 Генеральної Асамблеї ООН 31 травня 2001 року, поняття «вогнепальна зброя» визначається як «будь-яка переносна ствольна зброя, яка спричинює постріл, призначена або може бути легко пристосована для спричинення пострілу чи прискорення кулі або снаряду за рахунок енергії вибухової речовини, за винятком старовинної вогнепальної зброї [6, с. 49].

Нарешті, у проєкті Закону України «Про право на цивільну вогнепальну зброю» (№ 5708 від 25.06.2021) під зброєю мається на увазі «пристрій або предмет, спеціально виготовлений, конструктивно призначений та технічно придатний для знищення, ураження, ушкодження або заподіяння іншого руйнівного впливу на живі чи неживі об'єкти та цілі, та який не має іншого прямого виробничого чи господарсько-побутового призначення» [40].

Таким чином, навіть побіжний огляд основних дефініцій поняття «зброя» вказує на наявність різних підходів до його аналізу. Як правило, все залежить від дослідників та контексту. Тому врахування різних вищезазначених аспектів при розробці відповідного законодавства та правового регулювання цивільного обігу зброї, а також забезпечення публічної безпеки та запобігання незаконному використанню зброї є вкрай актуальним завданням, яке має не лише теоретичне, але й практичне значення. Більше того, знання щодо різних підходів до визначення поняття «зброя» може допомогти сформулювати комплексний підхід щодо регулювання її обігу, адже, як слушно наголошують С. В. Мельник та О. В. Грецьких, саме «на основі даного основоположного визначення законодавцем запропоновані похідні від нього категорії зброї – вогнепальна, автоматична вогнепальна, гладкоствольна вогнепальна, гладкоствольна короткоствольна вогнепальна (травматична), довгоствольна (довга) та короткоствольна (коротка) вогнепальна, комбінована вогнепальна, напівавтоматична вогнепальна, нарізна вогнепальна,

пневматична, вихолощена, учбово-розрізна, цивільна вогнепальна та бойові припаси, нагородна та деякі інші» [25, с. 100]. Цей перелік дозволяє, по-перше, здійснити у подальшому ґрунтовне законодавче унормування видів зброї, а, по-друге, перейти до регулювання її обігу. Останній, до того ж, характеризується наявністю окремих стадій (або елементів), виокремлення яких є вкрай актуальним завданням.

Тлумачний словник української мови під поняттям «обіг» розуміє характерну для товарного виробництва «форму обміну продуктів праці та інших об'єктів власності шляхом купівлі-продажу» [1]. Крім того, зазначається, що обігом є «рух товарів та інших цінностей у суспільстві» [1]. Також у вузькому значенні обіг визначає використання або вжиток.

У свою чергу у Великому юридичному енциклопедичному словнику, обіг характеризується як «замкнутий, повний цикл, що повторюється в якомусь процесі» [16, с. 141].

Якщо подивитися на поняття сутності обігу зброї скрізь призму розуміння цього явища народними депутатами України, які є авторами останніх проєктів Закону України про обіг зброї. Так, в проєкті Закону України «Про право на цивільну вогнепальну зброю» №5708 наведено наступне визначення: «обіг зброї та/або основних частин до зброї, які мають ідентифікаційні номери – виробництво зброї, торгівля зброєю, продаж, обмін, дарування, передача, придбання, колекціонування, експонування, спадкування, облік, зберігання, носіння, перевезення, транспортування, застосування, ремонт, вилучення, викрадення, втрата, вихолощення, деактивація, утилізація, ввезення зброї до України та вивезення зброї з України» [45].

Зазначимо, що представлене визначення, на нашу думку, є достатньо комплексним та враховує практично весь можливий комплекс дій, пов'язаних з обігом цивільної зброї в Україні.

У свою чергу в проєкті Закону України «Про обіг зброї невійськового призначення» №2129-VI від 14 квітня 2010 року представлено наступне

визначення: «обіг зброї – виробництво, ремонт, торгівля, придбання, користування, носіння, застосування, зберігання, облік, вилучення, знищення, колекціонування, експонування, нагородження, передача, спадкування, дарування, перевезення, експорт, імпорт, ввезення, транзитне перевезення та вивезення з території України зброї, її основних частин та боєприпасів, сертифікація, а також здійснення інших цивільно-правових та господарсько-правових угод чи операцій, предметом (об'єктом) яких є зброя, її основні частини та (чи) боєприпаси» [41].

Для порівняння наведемо ще три визначення поняття «обіг зброї» з проєктів відповідних законів, які були подані на розгляд Верховної Ради України в різні періоди часу.

Згідно першого визначення, обіг (або оборот) зброї – це «виробництво зброї, торгівля зброєю, продаж, передача, придбання, колекціонування, експонування, спадкування, облік, зберігання, носіння, перевезення, транспортування, використання, вилучення, знищення, ввезення зброї до України та вивезення зброї з України» [38].

Друге визначення вказує на те, що «виробництво зброї, торгівля зброєю, продаж, обмін, дарування, передача, придбання, колекціонування, експонування, спадкування, облік, зберігання, носіння, перевезення, транспортування, застосування, вилучення, утилізація, ввезення зброї до України та вивезення зброї з України» [39].

Нарешті, згідно третього визначення, під оборотом зброї мається на увазі «виробництво зброї, торгівля зброєю, продаж, обмін, дарування, передача, відчуження в інший законний спосіб, придбання, колекціонування, експонування, спадкування, облік, зберігання, носіння, перевезення, транспортування, застосування, вилучення, утилізація, ввезення зброї до України та вивезення зброї з України» [42].

Отже, як бачимо, усі представлені законопроекти містять достатньо схожі або майже ідентичні визначення. Водночас, спосіб їх тлумачення – часто або зовсім різний, або уточнений/удосконалений порівняно з попереднім.

Якщо коротко підсумувати, то в цілому обіг зброї означає переміщення та рух різних видів зброї, а також її компонентів, між різними суб'єктами. Останніми можуть бути як фізичні особи, юридичні особи, підприємства, організації, так і країни або міжнародні (транснаціональні) актори. Крім того, цей рух зброї може включати купівлю, продаж, обмін, передачу, дарування та інші види передачі.

Втім, існують й дещо інші підходи до визначення поняття «обіг зброї», які безпосередньо пов'язують його з правовим режимом воєнного стану. Зокрема, в Законі України № 2114-IX від 3 березня 2022 року «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» зазначається, що «дух і контекстний зміст вказують на розуміння цього явища як особливого, вимушеного на період воєнного стану відносно вільного отримання і застосування зброї цивільними особами з метою захисту від збройного агресора, по суті – в умовах партизанської або близької до неї за сутністю війни» [25, с. 100]. Безумовно, слід погодитися з тим фактом, що «таке розуміння є продуктом жорсткої воєнної необхідності першого етапу спротиву України агресії РФ та обумовлено суттєвою кількісною перевагою російських збройних сил» [25, с. 100].

У науковій літературі елементами обігу зброї (наприклад, на думку вітчизняного дослідника В. Дуглера) є «виробництво зброї, її ремонт, торгівля, передача, придбання, колекціонування, експонування, облік, зберігання, носіння, перевезення (перенесення), використання, вилучення, утилізація, ввезення та вивезення з території України, а також контроль з боку уповноважених державних органів за дотриманням установлених правил щодо здійснення кожного без винятку виду правовідносин у визначеній сфері» [16, с. 142].

У свою чергу науковець О. М. Бокій трактує обіг зброї як «сукупність виключно всіх видів правовідносин, що виникають при поводженні зі зброєю та врегульовані відповідним законодавством» [58, с. 15-16].

Дослідник А. В. Корнієць, зазначає, що в адміністративному праві «зброя є елементом дозвільної системи, предметом на здійснення дій з яким, необхідно отримати попередній дозвіл у компетентного органу державної виконавчої влади, тобто, обіг зброї здійснюється у дозвільному порядку» [25, с. 17].

Нарешті, український науковець І. Васильєв під цивільним обігом зброї розуміє «цивільно-правове вираження економічного обігу зброї, яке регулюється інститутом зобов'язального права. Учасниками цивільного обігу зброї є фізичні та юридичні особи, а також держава, у результаті його зброя переходить від однієї особи до іншої на основі укладених учасниками цивільного обігу зброї правочинів. Водночас будь-яке право громадянина втрачає свій смисл за відсутності ефективного адміністративно-правового режиму реалізації таких прав» [9, с. 80].

Водночас слід погодитися із думкою провідних українських науковців, які зазначають, що визначення концепту цивільної зброї у вітчизняному адміністративному праві є важливим аспектом правового регулювання обігу зброї, але воно практично відсутнє у більшості нормативно-правових актів. Відтак, під цивільною зброєю часто розуміють «зброєю вітчизняного та іноземного виробництва, дозволену для цивільного обігу і володіння громадянами України, суб'єктами господарювання та стрілецькими спортивними організаціями в цілях, не заборонених законодавством України» [44].

В прийнятому за основу 23 лютого 2022 року проекті Закону України «Про право на цивільну вогнепальну зброю» термін «цивільна вогнепальна зброя та бойові припаси» визначено наступним чином: «вогнепальна зброя та бойові припаси, які не заборонені Законом для цивільного обігу, які можуть перебувати у власності фізичних осіб та юридичних осіб у порядку, визначеному цим Законом» [45].

Зазначимо, що сутність обігу зброї пов'язано з перехідним характером зброї як продукту. Справа у тому, що зброя може змінювати своє місце

перебування та користувачів – у відповідності до різних цілей та мотивації власників. Зокрема, вона може бути продана, придбана, обмінена, передана в дар або іншим способом передана з одних рук в інші. Виходячи з цього, регулювання обігу зброї є важливим аспектом не лише забезпечення публічної безпеки, але й збереження стабільності в суспільстві. Відповідно правове регулювання має на меті:

- контроль за рухом зброї;
- контроль за володінням та використанням зброї;
- забезпечення відповідності зброї правовим нормам та міжнародним стандартам.

Водночас не слід забувати, що сутність обігу зброї також пов'язана з окремими аспектами, які мають глобальне значення. Зокрема, мова йде про такі аспекти як:

- легальний обіг (передбачає зброю, яка перебуває в обігу відповідно до законодавства та отримується легальними каналами);
- нелегальний обіг (полягає в незаконному поширенні та використанні зброї, що порушує законодавство та загрожує безпеці суспільства);
- міжнародний обіг (полягає в переміщенні зброї між країнами, що включає обмін та торгівлю зброєю).

Останнє має вкрай важливе значення, оскільки скоординована діяльність міжнародних організацій, дозволяє вирішувати багато актуальних проблем, пов'язаних з незаконним обігом зброї. Наприклад, система Інтерполу з виявлення зброї і вибухових речовин (IWETS) дозволяє «правоохоронним органам обмінюватися відомостями з метою сприяння розслідуванням на міжнародному та національному рівнях кримінальних злочинів, пов'язаних з вогнепальною зброєю та вибуховими речовинами» [20, с. 21]. Більше того, «планується створення бази даних, яка дозволить простежити шлях зброї від його виробництва до кінцевого користувача» [20, с. 21].

Таким чином, враховуючи специфіку обігу зброї, адміністративно-правове регулювання в цій сфері є вкрай актуальним з точки зору забезпечення

контролю за зброєю, публічної безпеки, а також запобігання зловживання зброєю, особливо у складних воєнних та політичних умовах.

Вітчизняний науковець С. Діденко під адміністративно-правовими відносинами у сфері обігу та застосування зброї розуміє «врегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини у сфері виготовлення, носіння, зберігання, обліку, збереження, перевезення, переробки, тобто обігу, зброї та її застосування, у яких сторони здійснюють передбачені для них суб'єктивні права та обов'язки, установлені й гарантовані відповідними адміністративно-правовими актами публічної адміністрації» [14, с. 29]. Водночас він зазначає, що не менш важливим є «охорона та гарантування прав, свобод і законних інтересів суб'єктів цих відносин на основі правових норм» [14, с. 28].

Що стосується державної політики у сфері обігу зброї в Україні, то на сьогодні вона є заснованою на «нормах чинного законодавства цілеспрямованою, організованою управлінською діяльністю (у вигляді дій чи бездіяльності, прийняття чи неприйняття рішень) суб'єктів державної влади (також діяльністю суб'єктів громадянського суспільства) щодо упорядкування, розвитку та вирішення проблем належного перебігу суспільних відносин і процесів у сфері обігу зброї, яка забезпечується функціонуванням відповідного адміністративно-правового механізму» [56, с. 169-170] (зазначений механізм буде детально розглянуто нами у підрозділі 1.2).

Водночас не слід забувати, що «сутність державної політики у вказаній сфері за ознакою форми виявляється в рішеннях (діях, бездіяльності) повноважного державного органу, що приймаються (здійснюються) згідно вимог ч.2 ст.19 Основного Закону України (також діяльність суб'єктів громадянського суспільства), а за ознакою змісту – в концептуальній основі (сучасна доктрина адміністративного права) та в ідейно-засадничій основі державної політики» [56, с. 69-70].

Виходячи з цього, державна політика у сфері обігу зброї в Україні – комплексне та складне соціально-правове явище, яке достатньою мірою «може бути об'єктивоване лише за рахунок створення та ефективного функціонування адміністративно-правового механізму формування та реалізації цієї державної політики» [56, с. 69-70].

Підсумовуючи, зазначимо, що обіг зброї є вкрай важливим аспектом збройних відносин у сучасному суспільстві, адже нормативно-правове регулювання та контроль за обігом зброї мають на меті забезпечення публічної безпеки та запобігання її незаконному використанню, зловживанню та поширенню. Окремі країни та міжнародні організації регулярно здійснюють різноманітні заходи для контролю за обігом зброї, включаючи встановлення вимог для дозволів, регулювання виробництва та торгівлі зброєю, заборону на ввезення та вивезення деяких видів зброї тощо.

Таким чином, обіг зброї має важливе значення для забезпечення стабільності, безпеки та контролю збройних відносин у суспільстві, а правове регулювання цього процесу є необхідним для попередження імовірних загроз та незаконного використання зброї.

1.2. Організаційно-правовий механізм регулювання цивільного обігу зброї

У сучасному світі питання контролю та регулювання обігу зброї є одним із найважливіших аспектів забезпечення публічної безпеки та стабільності у суспільстві. Зброя, яка може заподіяти значні ушкодження людям, тваринам, а також різноманітним спорудам, потребує детального та комплексного регулювання на всіх рівнях.

Відповідно цивільний обіг зброї охоплює переміщення та рух різних видів зброї серед різних суб'єктів, зокрема таких як фізичні та юридичні особи, підприємства, організації, а також країни та міжнародні актори. У контексті

складних ситуацій, які можуть включати правовий режим воєнного стану або повномасштабне військове вторгнення, контроль та регулювання обігу зброї набувають ще більшої актуальності. Отже, доцільно розглянути організаційно-правовий механізм регулювання цивільного обігу зброї, адже осмислення та подальше врахування у практичній діяльності зазначених аспектів відіграє вагомую роль у забезпеченні публічної безпеки та мирного співіснування в сучасному світі.

Для початку розглянемо таке поняття як «механізм». Як правило, воно вживається у переносному значенні, враховуючи сфери його застосування та означає «внутрішню будову, систему чого-небудь або сукупність умов, норм, правил та інструментів, реалізація яких допоможе забезпечити досягнення соціально-економічною системою заданих параметрів її функціонування або розвитку [11]. Водночас слід враховувати, що таке поняття як «механізм управління» є складною та багатоаспектною управлінською категорією.

Зокрема, вітчизняний науковець І. Федорук наголошує, що «першовитоками організаційного механізму вважають організаційні функції, реалізація котрих має привести до формування керівних та керованих структур і встановлення взаємозв'язку між ними» [50, с. 147]. Виходячи з цього, на його думку, «елементами організаційного механізму реалізації права є керівна та керована структури, котрі на практиці є нічим іншим, як відповідними державними /самоврядними/ громадськими інституціями, чия діяльність спрямовується на забезпечення реалізації відповідного права. Між цими інституціями неодмінно має виникати зв'язок прямого та зворотного типу, що не йде у розріз ані із нашою візією механізму як системи (система обов'язково передбачає наявність взаємозв'язку між її елементами), ані з думкою щодо першовитоків організаційного механізму, наведеною вище» [50, с. 147-148].

В свою чергу на думку вітчизняного дослідника С.В. Діденка «механізм організаційно-правового забезпечення обігу та застосування зброї потрібно розглядати через призму механізму правового регулювання» [2, с. 464].

Наступним поняттям, яке представляє для нас не лише науковий, але й практичний інтерес, є таке поняття як «правовий механізм». Слід погодитися із позицією Д. Коссе, який під механізмом правового регулювання розуміє «системну сукупність правових заходів, за допомогою яких держава здійснює правовий вплив на суспільні відносини в необхідному для неї (держави) і суспільства напрямку» [51]. Водночас не забуваймо, що ключовими елементами організаційно-правового механізму реалізації права є, по-перше, нормативно-правове забезпечення відповідної сфери, а, по-друге, інституції, що забезпечують реалізацію конкретного права у конкретній сфері [19].

Отже, на думку вітчизняних науковців механізм правового регулювання – це «специфічний юридичний «канал», який з'єднує інтереси суб'єктів з цінностями і доводить процес управління до логічного результату» [13, с. 464]. Саме виходячи з цього, метою механізму правового забезпечення обігу та застосування зброї є «встановлення державою певних правових засад, які забезпечують законні права та інтереси суб'єктів цих відносин і виступають гарантом публічних суспільних інтересів у цій сфері» [13, с. 464]. Разом з тим, професор Т. С. Гончарук слушно вважає, що «механізм адміністративно-правового регулювання – це система адміністративно-правових засобів (елементів), за допомогою яких здійснюється правове регулювання (упорядкування) суспільних відносин у сфері державного управління» [11, с. 742]. Таким чином, ключове значення у даному контексті мають елементи представленого механізму.

Узагальнюючи представлені вище наукові підходи, слід зазначити, що механізм адміністративно-правового регулювання виступає однією з провідних категорій адміністративного права, за допомогою якої «здійснюється ефективний вплив на поведінку суб'єктів права» [10, с. 34].

Водночас слід враховувати, що механізм правового регулювання реалізується на практиці у кілька етапів. Розглянемо їх детально. Отже, на першому етапі відбувається формування відповідної правової норми.

На другому етапі характеризується фактичним настанням юридичного факту, який врегульований правовими нормами (надалі між суб'єктами виникають відносини, які врегульовані нормами права).

Нарешті, останнім етапом механізму правового регулювання є реалізація суб'єктивних прав та обов'язків, а також досягнення поставленої мети правового регулювання [10, с. 34].

Коли ми говоримо про безпосередньо регулювання обігу зброї, то слід враховувати, що його адміністративно-правове регулювання є частиною державного регулювання. У свою чергу останнє «становить процес послідовного використання адміністративно-правових засобів для досягнення суспільної мети регулювання та правомірної поведінки учасників суспільних відносин у сфері обігу зброї» [16, с. 141].

В цілому зазначимо, що організаційно-правовий механізм регулювання цивільного обігу зброї включає комплекс правових норм, стандартів, процедур та структур, які діють на рівні держави та міжнародного співтовариства з метою контролю, обмеження та забезпечення безпеки при обігу різних видів зброї серед громадян, підприємств, організацій, а також країн та міжнародних акторів.

У даному контексті вітчизняний дослідник С. В. Діденко, наголошує на тому, що «механізм адміністративно-правового забезпечення – це певний процес, тобто певний рух задля досягнення певної цілі, а його особливостями є коло учасників, на яких розповсюджується його вплив, і спосіб їх поведінки» [13, с. 464]. Водночас цей процес виконує не лише регуляторну, але й охоронну функції, метою яких є забезпечення прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина [13, с. 464].

Крім того, зазначений механізм, на думку іншого науковця – С. І. Хом'яченка – можна визначити як систему правових засобів (у певній єдності) за допомогою яких «забезпечується результативний правовий вплив на суспільні відносини, і це поняття дає змогу не тільки зібрати разом явища

правової дійсності (норми, правовідносини, юридичні акти тощо), окреслити їх цілісність, а й подати їх у вигляді, що працює та системно впливає» [51].

У більш широкому розумінні адміністративно-правовий механізм формування та реалізації державної політики у сфері обігу зброї в Україні, як слушно зазначає вітчизняна дослідниця Т. Шумейко, є специфічною «юридичною конструкцією, котрою окреслюється заснована на нормах чинного законодавства взаємоузгоджена система нормативно-правових, інституційних, правозастосовних й організаційних форм і засобів, які сукупно, цілісно та послідовно впливають на суб'єктів, відносини та процеси в сфері обігу зброї, виконуючи таким чином завдання формування та реалізації державної політики у відповідній сфері» [56, с. 172].

Крім того, не слід забувати, що Конституція України чітко визначає, що будь-які правовідносини, в тому числі правовідносини з правовласності, регулюються виключно законами. Саме на це звертають увагу науковці, коли зазначають, що організаційно-правовий механізм обігу зброї обов'язково «ґрунтується на нормативно-правовій основі формування та реалізації державної політики у вказаній сфері, а саме на сукупності таких нормативно-правових актів: 1) законодавчі акти та інші акти парламенту, норми яких стосуються питань обігу зброї (Конституція України; статутні законодавчі акти, норми яких регулюють окремі питання обігу зброї; законодавчі акти та парламентські постанови, в окремих нормах яких регулюються спеціальні питання обігу зброї); 2) підзаконні акти, норми яких регулюють різні аспекти обігу зброї в Україні, а саме: а) питання функціонування дозвільної системи та отримання дозволу (ліцензії) на об'єкти дозвільної системи, а також про контролювання (нагляд) за дотримання законодавства у цій сфері; б) питання виробництва, ремонту зброї, придбання, зберігання, перевезення і використання зброї, утримання стрілецьких тирів, стрільбищ і стендів тощо» [56, с. 173].

Окремі дослідники спрощують структуру механізму адміністративно-правового регулювання. Зокрема, професор Т. С. Гончарук виділяє чотири ключові структурні елементи:

1. Адміністративно-правові норми.
2. Нормативно-правові акти тлумачення.
3. Акти реалізації адміністративно-правових норм.
4. Безпосередньо адміністративно-правові відносини [31, с. 742].

У свою чергу вітчизняний дослідник С. В. Діденко подає більш детально основні елементи механізму забезпечення обігу та застосування зброї. Зокрема, на його думку передусім треба говорити про норми права різного призначення [13, с. 467]. Зокрема, мова йде про Закон України «Про Національну поліцію», а також різноманітні інструкції, які присвячені різним аспектам поводження зі зброєю.

По-друге, не менш важливими є різноманітні акти застосування права, а також діяльність організацій та посадових осіб, які їх безпосередньо втілюють у життя на практиці. Наприклад, мова може йти про видачу дозволу на володіння, зберігання, носіння зброї конкретним особам (найбільш поширена практика – журналістам).

По-третє, дослідник окремо виділяє принципи адміністративного права. Так, на його думку мова передусім йде про «принцип пріоритету прав і свобод людини та громадянина; принцип верховенства права та правового закону; принцип рівності однорідних суб'єктів адміністративного права перед законом; принцип демократизму; принцип взаємної відповідальності суб'єктів публічної адміністрації та об'єктів публічного управління» [13, с. 467].

По-четверте, не слід забувати про специфіку тлумачення адміністративних приписів у сфері регулювання обігу цивільної зброї, як представляє собою «процес доведення та уточнення їх змісту» [13, с. 467].

Нарешті, важливими елементами механізму забезпечення обігу та застосування зброї є також адміністративно-правові відносини, адміністративно-правовий статус суб'єктів публічної адміністрації, що

здійснюють адміністративно-правове забезпечення обігу та застосування зброї, різноманітні адміністративно-правові режими (наприклад, ліцензування) та «адміністративні процедури діяльності суб'єктів публічної адміністрації у сфері забезпечення обігу та застосування зброї» [13, с. 467].

Таким чином, підсумовуючи зазначені вище підходи у сфері наукових та практичних досліджень механізмів забезпечення обігу та застосування зброї, можемо виділити основні елементи організаційно-правового механізму регулювання цивільного обігу зброї, а саме:

1. Законодавство (правова база, яка визначає правила, обмеження та процедури для володіння, використання та переміщення зброї). Важливо зазначити, що законодавство може регулювати види дозволів, обов'язкову реєстрацію зброї, обмеження кількості та типів зброї, встановлення вікових обмежень та інші аспекти.

2. Державні органи (відповідальні за контроль та виконання законодавства про зброю, зокрема правоохоронні органи, військові структури, податкова та митна служби, які здійснюють моніторинг обігу зброї та контролюють дотримання встановлених норм).

3. Процедури отримання дозволів (звернення до відповідних органів для отримання дозволів на володіння, носіння або використання зброї, також ці процедури можуть включати перевірку особистої історії та стану здоров'я заявника, перевірку кримінального минулого та інші обов'язкові вимоги).

4. Контроль за виробництвом та торгівлею зброєю (включає регулювання виробництва та обігу зброї, встановлення стандартів якості та безпеки, а також обмеження її експорту-імпорту в міжнародних відносинах).

5. Міжнародна співпраця (забезпечення співпраці між країнами для обміну інформацією, координації заходів контролю за обігом зброї та виробництва міжнародних стандартів та договорів).

В цілому організаційно-правовий механізм регулювання цивільного обігу зброї має на меті забезпечення безпеки громадян, запобігання незаконному використанню зброї, а також контроль за обігом та

використанням зброї згідно з нормами та стандартами. Крім того, вкрай важливою складовою цього механізму є постійне оновлення законодавства та адаптація до змін у суспільстві та геополітичному середовищі.

Водночас слід враховувати, що війна або військові конфлікти, інші загрози публічній безпеці суттєво змінюють звичайний соціальний контекст цивільного обігу зброї, що вимагає додаткового правового регулювання, яке б дозволило ефективно забезпечити публічну безпеку та захист прав і свобод громадян.

Висновки до Розділу 1

1. Показано, що обіг зброї є складним та багатограним явищем, яке потребує ефективного правового регулювання з метою забезпечення публічної безпеки та стабільності у суспільстві. За результатами аналізу різних визначень, представлених у підрозділі, обіг зброї включає рух та поширення різних видів зброї серед різних суб'єктів.

Зазначено, що найбільш повно поняття «обіг зброї» представлено у проєкті Закону України № 5708, де мова йде не лише про виробництво зброї або торгівлю зброєю, але й обмін, дарування, облік, зберігання, деактивацію, утилізацію, ввезення зброї до України та вивезення зброї з України тощо.

Водночас зазначено, що вкрай важливо розрізняти різні аспекти обігу зброї, зокрема такі як її виробництво, торгівля, носіння та використання, і встановити ефективний механізм контролю та обмеження можливості незаконного обігу.

2. Показано, що організаційно-правовий механізм регулювання цивільного обігу зброї представляє собою систему правових норм, інституцій, процедур та структур, створену з метою контролю, обмеження та забезпечення безпеки під час переміщення та використання різних видів зброї серед

громадян, підприємств, організацій, а також національних та міжнародних акторів.

Визначено, що основними елементами організаційно-правового механізму регулювання цивільного обігу зброї є: законодавство; державні органи, відповідальні за контроль та виконання законодавства про зброю; процедури отримання дозволів; контроль за виробництвом та торгівлею зброєю; міжнародна співпраця.

Доведено, що організаційно-правовий механізм є системою, яка перманентно змінюється та яка повинна відповідати новітнім викликам та загрозам, які постають перед країною. Зокрема, мова йде про трансформацію геополітичного середовища, розвиток технологій та зміну соціально-політичних умов, які об'єктивно вимагають постійного оновлення правових норм та механізмів контролю за обігом зброї.

Показано, що в цілому організаційно-правовий механізм регулювання цивільного обігу зброї є необхідним і важливим інструментом, що сприяє забезпеченню публічної безпеки та стабільності у суспільстві. Його ефективність залежить від належного впровадження та постійного оновлення законодавства та процедур з метою забезпечення максимальної контролю та обмеження можливих ризиків незаконного обігу зброї.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ОБІГУ ЗБРОЇ

2.1. Зарубіжний досвід організаційно-правового регулювання цивільного обігу зброї

Законодавство щодо цивільного обігу зброї суттєво відрізняється одне від одного залежно від кожної конкретної країни, де воно застосовується. Основними факторами, які впливають на специфіку його функціонування, є правова система країни, культурні традиції та, що важливо, історичні умови, в яких воно формувалося.

Так, вітчизняні науковці Ф. Ф. Зуров [18, с. 132] та О. Бусол [7] поділяють всі країни на три групи – залежно від права громадян на озброєний захист.

До першої групи відносять країни, які повною мірою легалізували зброю та дозволили її перебування у вільному доступі (найхарактерніший приклад – США).

Друга група країн складається з держав, які легалізували зброю, однак через обов'язковість дотримання низки вимог та процедур, які є чітко прописаними та деталізованими (наприклад, у Чехії для того, щоб отримати право на володіння зброєю, треба пройти відповідну процедуру тестування особи).

Нарешті, до третьої групи відносять країни, які або взагалі не легалізували зброю, або легалізували лише окремі види зброї (також через проходження певних процедур та дотримання відповідних правил) [18, 7].

До останньої групи – поки що – відноситься й Україна, оскільки у нас легалізована, наприклад, довгоствольна зброя (для полювання) та деякі інші

види, однак на більшість «асортименту» поширена заборона. А ось у Японії, наприклад, практично немає жодної одиниці зброї на тисячу жителів.

У Сполучених Штатах Америки право на зберігання та носіння зброї гарантовано американським громадянам Другою поправкою до Конституції США 1787 року (поправка прийнята у 1791 році та діє до сьогодні).

Крім того, на рівні кожного штату існують свої нормативно-правові акти, які регламентують порядок придбання, зберігання та носіння зброї та набоїв до неї. Загалом правила продажу, володіння та застосування зброї у США «...регулюють близько 2,5 тис. законодавчих та нормативних актів федерального, штатного, муніципального рівнів» [53, 55, с. 185].

Водночас нормативно-правові акти та федеральні закони відрізняються від штату до штату – у деяких з них встановлюються досить жорсткі вимоги до майбутніх власників зброї. Наприклад, у штатах Каліфорнія, Нью-Йорк мова може йти про «May issue» («видача можлива»), а є штати з «Shall issue» («видача обов'язкова»), у яких потенційному власнику не може бути відмовлено у придбанні дозволу на зброю – за умови, що той надав усі необхідні документи – Флорида, Техас, Луїзіана тощо. Слід зазначити, що на сьогодні таких штатів більшість.

Разом з тим, всі штати зобов'язані підкорятися федеральному законодавству, яке представлено більш ніж десятьма федеральними законами, виданих у ХХ – на початку ХХІ століття. Наприклад, федеральний Закон «Про контроль над вогнепальною зброєю» (Gun Control Act of 1968) регулює торгівлю через кордони штатів вогнепальною зброєю шляхом обмеження її передачі.

Зазначеним актом також встановлено «ліцензування для усіх імпортерів, виробників і дилерів вогнепальної зброї і боєприпасів, що беруть участь у міждержавній або зовнішній торгівлі зброєю, і набір ліцензійних платежів для «руйнівних пристроїв» на \$1000 в рік; заборонено використання неправдивої інформації для придбання вогнепальної зброї; встановлено вік для придбання зброї та боєприпасів – 21 рік; заборонено володіння вогнепальною зброєю,

серійний номер якої змінений, знищений або видалений; заборонено торгувати зброєю поштою тощо» [55, с. 187].

Показово, що пізніше до закону вносилися певні доповнення, щоб він містив «обмеження щодо продажу кулеметів, виготовлених після затвердження зазначеного нормативного акту, а також було доповнено список осіб, яким заборонено володіти вогнепальною зброєю» [55, с. 187].

У 1993 році було підписано законодавчий акт «Про попередження злочинів, пов'язаних з ручною вогнепальною зброєю» (Brady Handgun Violence Prevention Act). Відтоді відповідно до закону необхідною є перевірка біографічних даних більшості покупців вогнепальної зброї, залежно від продавця та місця продажу «введено п'ятиденний термін перевірки особи покупця зброї, а також створено систему оперативної перевірки покупців зброї по централізованій базі даних (National Instant Criminal Background Check System)» [55, с. 187].

Крім того, нагляд за дотриманням законодавства про зброю доручено кільком державним агентствам, центральне місце серед яких займає Федеральне бюро з алкоголю, тютюну, вогнепальної зброї та вибухових речовин (ATF).

У 1994 році було прийнято федеральний закон «Про заборону наступальної зброї» (Federal Assault Weapons Ban (AWB)), який містив «...заборону на виготовлення для цивільного використання окремих видів напівавтоматичної вогнепальної зброї, що являє собою наступальну зброю, і також боєприпасів до неї, а також її передачу або володіння» [55, с. 187]. Показово, що зазначена заборона навіть після втрати чинності акту в 2004 році залишилась діючою в штаті Коннектикут та місті Нью-Йорк, а також була запроваджена у 7 штатах та місті Вашингтон. Водночас в цілому на сьогодні в США у 32 штатах із 50 дозволено відкрите носіння вогнепальної зброї.

Зважаючи на доступність зброї, у США достатньо регулярно трапляються напади на цивільних, особливо в місцях масового скупчення людей, що призводить до летальних випадків. Однак статистичні дослідження,

яке регулярно проводяться в США, демонструють, що вільне володіння зброєю зменшує ризик нападу на особу та рівень злочинності в цілому. Як слушно зазначають деякі дослідники, «кількість випадків застосування зброї для самооборони у декілька разів перевищує кількість випадків застосування її для завдання шкоди» [55, с. 188].

Отже, США залишаються лідером серед країн щодо відносно вільного обігу цивільної зброї, попри те, що це питання регулярно піднімається під час політичних кампаній – як правило представниками Демократичної партії, які виступають за впровадження обмежень володіння вогнепальною зброєю.

Що стосується європейського досвіду організаційно-правового регулювання цивільного обігу зброї, то він значною мірою відрізняється від американського. Разом з тим, він є корисним у контексті удосконалення законодавства в Україні у досліджуваній сфері, що передусім пов'язано з процесами європейської інтеграції нашої країни.

Найбільш активний період, пов'язаний з регулюванням обігу цивільної зброї в ЄС, припадає на 2017 – 2020 рр. Саме в цей час в ЄС було сформоване прогресивне законодавство щодо обігу зброї, яке дозволило знизити кількість ризиків для безпеки громадян і держав, пов'язаних з цивільним обігом зброї [57, с. 64].

На сьогодні в цілому законодавство щодо цивільного обігу зброї в країнах Європейського Союзу, з одного боку, може суттєво відрізнитися в залежності від кожної конкретно взятої країни, але з іншого боку – співпадати в окремих спільних принципах. Це пов'язано з тим, що європейські країни намагаються слідувати низці загальних стандартів та норм безпеки і контролю, які детально викладені у наступних документах:

– Директива 91/477ЄЕС щодо контролю за придбанням зброї і володінням зброєю (змінена директивами Європарламенту та Ради ЄС 2008/51/ЄС від 21 травня 2008 року та 2017/852 від 17.05.2017);

– Регламент Комісії ЄС 2015/2403 від 15 грудня 2015 року щодо встановлення загальних вказівок щодо стандартів та методів деактивації для забезпечення незворотності повторної активації вогнепальної зброї;

– Директива 2019/68 від 16 січня 2019 року щодо встановлення технічних специфікацій для маркування вогнепальної зброї та їх основних компонентів;

– Директива 2019/69 від 16 січня 2019 року щодо встановлення технічних умов тривожної та сигнальної зброї;

– Регламент 258/2012 Європарламенту та Ради ЄС від 14 травня 2012 року щодо імплементації ст. 10 Протоколу проти незаконного виготовлення та обігу [30, с.148].

Найбільш важливою у даному контексті є Директива № 91/477/ЄЕС, яка регулює цивільний обіг зброї саме в Європейському Союзі. Зокрема, нам необхідно звернути увагу на два принципові моменти, згідно яких норми Директиви, по-перше, не можуть звужувати «застосування положень національного законодавства, які стосуються носіння зброї, полювання чи стрільби по мішенях, з використанням зброї, придбаної на законних підставах і наявної у розпорядженні відповідно до цієї Директиви» [57, с. 64].

По-друге, у нормативно-правовому акті прямо зазначено, що його норми «не поширюються на питання придбання чи володіння зброєю і боєприпасами відповідно до національного законодавства про збройні сили, поліцію або ж про органи публічної влади» [57, с. 64].

Крім того, окремо у Директиві вказано, що «держави-члени можуть приймати в рамках свого законодавства більш суворі положення щодо контролю за вогнепальною зброєю в порівнянні з нормами, які викладені в цій директиві, однак це може відбуватись з урахуванням прав, передбачених у ч. 2 ст. 12 цієї Директиви для резидентів держав-членів ЄС» [57, с. 65].

Таким чином, країни-члени ЄС мають достатньо можливостей для реалізації власного бачення регулювання цивільного обігу зброї та можуть обирати різні моделі та підходи, лише частково їх узгоджуючи власне з

нормативно-правовою базою ЄС, яка, водночас, містить вичерпний перелік винятків. Наприклад, як слушно зазначає Т. Шумейко, навіть перелік вогнепальної зброї, яка вважається забороненою (зброя категорії «А»), тим не менше передбачає, що вона може «бути об'єктом цивільного обігу вогнепальної зброї у виключних випадках» [57, с. 65]. Зокрема, така зброя (що зазначено у ч. 2 ст. 6 Директиви) може бути використана «для захисту найважливіших об'єктів інфраструктури, торговельного судноплавства, особливо важливих конвоїв та стратегічних об'єктів, а також для цілей національної оборони, освіти, культури, досліджень та історії» [57, с. 65].

Нарешті, цікаво виглядає ще одне виключення, прописане у частинах 3–6 ст. 6 Директиви № 91/477/ЄЕС, згідно якого заборона на володіння такою зброєю не поширюється на «колекціонерів; зброярів, брокерів (купувати, виготовляти, деактивувати, ремонтувати, постачати, передавати та володіти такою зброєю, її основними частинами та боєприпасами); музеїв; спортивних стрільців» [57, с. 65].

Водночас, всі вище вказані норми та дозволи, які надаються на підставі зазначеної Директиви, обов'язково повинні переглядатися – як мінімум, кожні п'ять років. Це робиться для уточнення обставин, пов'язаних з цивільним обігом зброї, появи нових факторів, які потребують додаткового регулювання або унормування. Подібні підходи роблять систему достатньо гнучкою та дозволяють їй реагувати на новітні виклики (показово, що у даному контексті системи ЄС набагато більш волатильна, ніж система, яка діє у США)

До речі, необхідність періодичних переглядів дозволів стосується не лише зброї категорії «А», але зброї категорії «В». Зокрема, у Директиві зазначено, що «дозволи, видані особам на володіння вогнепальною зброєю категорії «В», відповідно до ч. 7 ст. 6 Директиви повинні щонайменше раз на 5 років переглядатись й поновлюватись (подовжуватись) лише тоді, коли суб'єкт владних повноважень, який виконує відповідну дозвільну процедуру, запевняється в тому, що особа продовжує виконувати умови, на підставі яких їй було надано дозвіл» [57, с. 65].

Нарешті, окремі положення у ключовій Директиві ЄС № 91/477/ЄЕС стосуються й зброї категорії «С». Зокрема, у документі вказується на те, що «будь-яка держава-член ЄС може передбачати в національному законодавстві вимоги про заборону чи обов'язкове отримання дозволу на придбання (володіння) на її території вогнепальної зброї категорії «С», про що вона повинна повідомити також інші держави-члени ЄС» [57, с. 65].

Отже, можемо зробити певні висновки щодо особливостей регулювання цивільного обігу зброї в ЄС.

По-перше, у Європейському Союзі існує ліцензування щодо володіння зброєю. Переважна більшість європейських країн запровадили ліцензії на володіння, перевезення та використання зброї. Відповідно потенційні власники зброї повинні пройти перевірки та реєструватися для відстеження її обігу [57, с. 64].

По-друге, впроваджена деталізована класифікація зброї. Зокрема, зброя поділяється за категоріями «А», «В» та «С». Крім того, у відповідності до потужності зброї та її гіпотетичного впливу на публічну безпеку (критерії чого прописані у Директиві № 91/477/ЄЕС) за рівнем небезпеки вогнепальна зброя поділяється на чотири категорії:

1. Заборонена зброя.
2. Зброя, що потребує спеціального дозволу.
3. Зброя, що підлягає декларуванню.
4. Зброя, що не підпадає під спеціальні вимоги.

Вищезазначений поділ дозволяє встановлювати диференційовані вимоги для різних типів зброї (більш детально це питання буде розглянуто у підрозділі 3.2 в контексті удосконалення регулювання цивільного обігу зброї в Україні).

По-третє, існують суттєві обмеження на кількість та категорію зброї, яке визначається внутрішнім законодавством країн або відповідними Директивами ЄС [57, с. 64].

Наприклад в Естонії володіння зброєю цивільними особами було закладено в законах про володіння зброєю прийнятих в 1991 та 2001 роках. Це одна із перших країн на пострадянському просторі, в якій дозволено цивільним особам володіти короткоствольною вогнепальною зброєю для самозахисту та напівавтоматичною зброєю. Разом з тим, слід зазначити, що «повністю автоматичну зброю зарезервовано виключно для Кайтселіту, який фактично є естонським аналогом Територіальної оборони» [22].

Водночас в Естонії передбачено запобіжні заходи, які гарантують безпеку при поводженні цивільного населення зі зброєю, зокрема, встановлено детальні вимоги до її зберігання, запроваджено суворі перевірки навичок, а також діє обов'язковий реєстр зброї.

У даному контексті цікаво подивитися на зміни, які відбулися в Естонії після вступу країни до Європейського Союзу у 2004 році. Так, Естонія посилила деякі правила поводження зі зброєю, причому зробила це на основі директив ЄС. Зокрема, це стосується посилення боротьби з нелегальним обігом вогнепальної зброї (що набуло особливої актуальності після терактів 2015 року). Загалом, дослідники відзначають, що «естонське законодавство можна охарактеризувати як доволі ліберальне щодо правил приватного володіння зброєю, причому цей підхід контрастує з більшістю інших пострадянських країн, які залишаються доволі обмежувальними у питанні врегулювання зброї» [22].

По-четверте, у країнах-членах ЄС існує заборона на певні види зброї. Передусім обмеження стосуються автоматичних гвинтівок або снайперської зброї. Для виявлення незаконної зброї країни (Фінляндія, Естонія, Хорватія) проводяться так звані «програми амністії», яка пов'язана з боротьбою з незаконним обігом зброї серед цивільного населення. Наприклад, у Хорватії основна мета такої програми – «переконати громадян здати будь-яку вогнепальну зброю, яка зберігається незаконно, повідомивши про це в поліцію» [22].

По-п'яте, зберігання і перевезення зброї. Законодавство ЄС також регулює способи зберігання та перевезення зброї для забезпечення безпеки та запобігання недозволеному доступу [57, с. 64].

Окремим прикладом у Європі є Швейцарія (попри те, що вона не є членом ЄС, країна ратифікувала значну частину європейських спільних документів, у тому числі – частково й щодо обігу зброї). Так, законодавство Швейцарії ще з 1997 року дозволило громадянам носити зброю. Як наслідок, на сьогодні ця країна є однією з найбільш озброєних держав не лише Європи, але й світу в цілому (передусім це обумовлено специфікою мобілізаційної системи яка діє в країні, згідно якої практично всі чоловіки є військовозобов'язаними та повинні володіти відповідною зброєю).

Водночас, Швейцарія характеризується достатньо високим рівнем культури поводження зі зброєю, оскільки володіння та використання вогнепальної зброї тісно пов'язане з традиціями державотворення та захисту демократії в країні. Відтак будь-яка особа має можливість відкрито носити зброю, якщо на це є відповідний дозвіл. Строк дії такого дозволу – 5 років. Водночас у випадку «наявності у швейцарців бажання отримати дозвіл на приховане носіння, їм слід додатково пройти перевірку біографічних даних, інспекцію зброї в поліції, а також обґрунтувати мотиви такої необхідності» [22].

Показово, що у відповідь на прийняття Європейським Союзом відповідних Директив щодо вогнепальної зброї, Швейцарія дещо змінила національне законодавство, причому зробила це через загальнонаціональний референдум, на якому громадяни підтримали ініціативу щодо впровадження жорсткіших «збройних» заборон на референдумі 2019 року. Однак в цілому «швейцарська політика щодо зброї залишається достатньо ліберальною» [22].

У свою чергу у Франції вогнепальну зброю дозволено зберігати лише вдома для 90% громадян, в той час як приховане носіння дозволено 10% французів. Щоб отримати таку можливість,, необхідно проходити

обов'язковий медогляд і поліцейську перевірку не рідше ніж один раз на три роки [8].

У Фінляндії зброя була легалізована ще з 1991 року. Оскільки Фінляндія історично є країною мисливців, через ці національні особливості зброя є майже у всіх громадян, однак купити її не так легко: необхідно мати дозвіл, окремий для кожної одиниці. При цьому усю зброю фіни мають тримати вдома. А от отримання ліцензії на пістолети є значно легшим ніж на рушниці, тому за даними правоохоронців Фінляндії на руках у громадян наразі перебуває 290 000 пістолетів та револьверів, відповідно ліцензії видають окремо на кожний пістолет чи рушницю [26].

Достатньо показовим є досвід легалізації цивільного обігу зброї у Чехії. Так, влітку 2021 року чеський парламент прийняв рішення, яким схвалив поправку до Конституції, що дозволяє самозахист зі зброєю. Як наслідок, це конституційне положення доповнило Хартію основоположних прав і свобод Чехії нормою про те, що «право захищати своє життя або життя іншої людини, навіть за допомогою зброї, гарантується на умовах, встановлених законом» [22].

В результаті, на сьогодні «збройне» законодавство Чехії є достатньо ліберальним. Зокрема, у цій країні дозволено купувати зброю для самозахисту, а також передбачено можливість приховано носити заряджену зброю. Для цього, зокрема, «необхідно отримати спеціальний дозвіл, який надається після проходження відповідної перевірки, який діє лише протягом 10 років, а власник зброї зобов'язаний кожні 5 років проходити перевірку щодо його стану здоров'я і підтверджувати законність підстав для володіння» [22].

Крім того, на відміну від багатьох держав Європейського Союзу, у Чехії на рівні закону передбачено можливість зберігати вдома зброю у зарядженому стані у випадку, якщо власник має відповідну ліцензії. Водночас, дослідники зазначають, що «сам факт права на наявність зброї для самозахисту не є тотожним необмеженій можливості її використання» [22].

Наостанок наведемо досвід Ізраїлю щодо легалізації цивільного обігу зброї. Актуальність ізраїльського досвіду обумовлена тим фактом, що, на думку вітчизняних науковців, цей досвід може бути корисним Україні, оскільки наша країна також піддається нападу з боку сусідньої країни.

Відразу варто зазначити, що Закон «Про вогнепальну зброю» в Ізраїлі діє з 1949 року. Згідно нього, громадяни Ізраїлю «в залежності від регіону можуть отримати дозвіл на зброю, а саме продемонструвати, що вона їм потрібна через роботу чи через регіон в якому проживають» [60]. Наприклад, Східний Єрусалим чи західне узбережжя річки Йордан є тими регіонами, де через значну загрозу для населення отримати дозвіл на користування зброєю найпростіше.

Разом з тим, Закон не визнає права на носіння зброї, і кожен, хто бажає носити зброю, повинен відповідати низці вимог і продемонструвати необхідність її носіння [60].

Тип вогнепальної зброї та кількість куль, які дозволено придбати власнику вогнепальної зброї з ліцензією, обмежені залежно від типу ліцензії – у більшості випадків дозволеною зброєю є пістолет з обмеженням у 50 куль. Ліцензія видається на певну вогнепальну зброю, а будь-яка додаткова вогнепальна зброя потребує додаткової ліцензії. Особа, яка бажає носити особисту вогнепальну зброю, повинна відповідати всім попереднім умовам і принаймні одному критерію відповідності [60].

Втім, після масованого нападу терористичної організації ХАМАС 7 жовтня 2023 року Міністр національної безпеки Ітамар Бен-Гвір повідомив, що правила видачі дозволів на носіння особистої зброї будуть негайно переглянуті. Зміна критеріїв дасть змогу отримати ліцензію ще 400 тисячам ізраїльтян. Зокрема, дозвіл на зброю зможуть отримати колишні військовослужбовці з рівнем стрілецької підготовки 02 і вище. Тобто, для отримання цієї категорії необхідно зробити 40-70 пострілів, а курс навчання триває 4 години. При цьому ліцензію зможуть отримати також особи, які не завершили військову службу. [60]. Крім того, вогнепальну зброю в Ізраїлі

дозволено мати при собі водіям громадського транспорту, таксистам, ювелірам, колишнім співробітникам силових структур тощо.

Підсумовуючи, слід констатувати, що легалізація вогнепальної зброї – крок достатньо суперечливий, оскільки містить як позитивні, так і негативні сторони. Так, дослідники зазначають, що «...вплив легалізації зброї є досить неоднозначним. Зарубіжний досвід свідчить, що легалізація зброї зменшує кількість певних злочинів в середньому на 8%, а кількість насильницьких злочинів – на 25 %. Але негативними наслідками такої легалізації можуть бути: збільшення кількості осіб, засуджених за перевищення меж необхідної оборони; небезпека для поліції при затриманні злочинців; зброя потрапить до рук злочинців тощо. Складність прогнозування наслідків є однією з основних причин того, що питання доцільності легалізації зброї в Україні залишається не вирішеним» [9, с. 133]. Водночас проаналізований нами європейський досвід свідчить про те, що «законодавче врегулювання проблеми незаконного обігу вогнепальної зброї є дієвим» [48, с. 81].

Саме через це на сьогодні не існує єдиного загальноприйнятого підходу до вироблення публічної політики щодо обігу цивільної зброї. Водночас, коли ми говоримо про легалізацію цієї практики в Україні, необхідно враховувати індивідуальні особливості нашої країни та забезпечити відповідність законодавства вітчизняним умовам та потребам, враховуючи кращі європейські практики.

Зокрема, в контексті подальших євроінтеграційних процесів Україні як мінімум треба буде розглянути та врахувати положення Директиви Європарламенту і Ради ЄС від 18.06.1991 р. № 91/477/ЄЕС (у редакції Директиви ЄС і Ради ЄС №2017/853 від 17.05.2017 р.), а також інших актів вторинного законодавства ЄС, створеного для конкретизації окремих норм цієї Директиви. Серед цих актів ключовими є «імплементативні директиви Європейської Комісії (ЄК) від 16.01.2019 р. № 2019/68 та від 16.01.2019 р. № 2019/69, Регламент Європарламенту та Ради ЄС від 14.05.2012 р. № 258/2012, Регламент ЄК від 15.12.2015 р. № 2015/2403» [57, с. 64]. Водночас Україна, як

й інші країни-члени ЄС, може впроваджувати зазначені зміни з врахуванням національних особливостей, а також важливого фактору тривалої російської агресії.

2.2. Вітчизняний досвід організаційно-правового регулювання цивільного обігу зброї

Як було показано у попередніх підрозділах, режим обігу зброї є однією з ключових сфер, де забезпечується адміністративно-правове регулювання для забезпечення контролю, безпеки та належної поведінки всіх суб'єктів правовідносин у процесі руху зброї, починаючи від виробництва і закінчуючи її утилізацією. Відповідно зазначений режим вимагає уваги та втручання різних органів державної влади, які відіграють певну роль та мають специфічні функції у процесі його реалізації.

В Україні на сьогодні ключові функції у сфері нормотворчості та правозастосування належать органам виконавчої влади, передусім Кабінету Міністрів України. Саме вони визначають правила, які регулюють обіг зброї.

У свою чергу Президент України та Верховна Рада України також відіграють певну роль у регулюванні обігу зброї у відповідності до своїх компетенцій, які визначені Конституцією України, іншими законами. Зокрема, саме Верховна Рада України як єдиний законодавчий орган «має повноваження законодавчого регулювання обігу зброї, встановлення відповідальності до осіб причетних до незаконного обігу зброї тощо» [27]. Водночас головним суб'єктом правозастосування у цій сфері є Міністерство внутрішніх справ України, яке забезпечує контроль та дотримання режимних правил відповідно до діючих законодавчих актів.

Зовнішній контроль, який здійснюється МВС України, на сьогодні «охоплює об'єкти дозвільної системи, підприємства, установи, організації та громадські об'єднання, які займаються виробленням, ремонтом, зберіганням та використанням зброї» [16, с. 141]. Більше того, цей контроль також охоплює «стан технічного устаткування, охорону об'єктів, відповідність працівників вимогам законодавства, пов'язаного з обігом зброї» [16, с. 141]. Нарешті, до компетенції МВС України відноситься й «виконання нормативних вимог та

процедур, що стосуються зброї, а також контроль за додержанням правил обігу зброї громадянами» [16, с. 141].

Однак діяльність різних органів влади щодо регулювання цивільного обігу зброї стикається з однією ключовою проблемою, а саме відсутністю достатнього нормативно-правового забезпечення, а також наявністю різних, часто діаметрально протилежних підходів, до вирішення цього питання в середовищі вітчизняного політикуму та експертному співтоваристві.

Відразу зазначимо, що дискусії навколо проблеми регулювання обігу зброї точаться доволі давно, причому на різних рівнях – політичному, соціальному, правовому, починаючи ще з 1994 року, коли у Верховній Раді України було зареєстровано перший законопроект «Про зброю». В подальші роки подібні законопроекти неодноразово вносились на розгляд парламенту, однак як правило – безрезультатно [24, с. 250].

Як наслідок, на сьогоднішній день в Україні все ще відсутні первинні законодавчі акти, які б повністю регулювали цивільний обіг зброї. Разом з тим, показовим є той факт, що, як чітко підмітили В.С. Бондар та О.С. Соколов «...положення більшості законопроектів направлені на лібералізацію існуючих обмежень щодо обігу вогнепальної зброї, зокрема пропонується юридичним та фізичним особам надати право володіння, використання та зберігання за місцем проживання короткоствольної нарізної вогнепальної зброї, надати окремим юридичним особам право на набуття цивільної зброї категорії «А» (автоматичної зброї) тощо» [6, с. 46]. Тобто, у перспективі мова може йти передусім про лібералізацію цивільного обігу зброї, якщо відповідні законопроекти набуть статусу законів.

Однак поки що замість законів діють різноманітні підзаконні акти та відомчі інструкції. Наприклад, «Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та зазначених

патронів, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів, затверджена наказом МВС України № 622 від 21.08.1998 р.» [36; 34; 46, с. 150].

Водночас важливо зазначити, що на сьогодні – в умовах повномасштабної війни та загрози територіальній цілісності держави – правове регулювання цивільного обігу зброї набуває особливого значення для забезпечення національної безпеки та захисту країни. Зокрема, відповідно до положень ст. 65 Конституції України, захист незалежності та територіальної цілісності є обов'язком громадян України, що вимагає вдосконалення законодавства для забезпечення максимальної участі цивільних осіб у захисті держави.

Виходячи з цього, Міністерством внутрішніх справ та членами профільного парламентського комітету спільно було розроблено законопроект «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» [35] з метою регулювання обігу зброї та залучення цивільних осіб до допомоги в умовах воєнного стану., який був ухвалений Верховною Радою України 3 березня 2022 року та набув чинності 7 березня 2022 року.

Розробка та впровадження подібних нормативних актів – своєрідний законодавчий виклик, оскільки це потребує, з одного боку, уваги до прав та обов'язків громадян щодо участі у захисті країни, з іншого боку – одночасного забезпечення безпеки та контролю над обігом зброї.

Разом з тим, таке правове регулювання є важливим кроком у підвищенні готовності та мобілізації громадян для захисту держави у складних умовах військової загрози. Зокрема, Законом «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» передбачено право цивільним особам «у період дії воєнного стану отримати вогнепальну зброю і боєприпаси до неї для відсічі та стримування збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав, а також обов'язок повернути таку зброю органам поліції впродовж 10 днів після припинення або скасування воєнного стану» [35].

Також вкрай важливою нормою закону є те, що цивільні особи «не несуть відповідальності за застосування отриманої вогнепальної зброї проти

осіб, які чинять збройну агресію проти України» [35]. Відповідно, можна констатувати, що суть зазначеного нормативного акту «цілком відповідає умовам воєнного стану, інтересам українського народу, суверенітетові України та ґрунтується на загальновизнаних принципах міжнародного права» [35].

Однак, слід зазначити, паралельно з удосконаленням регулювання цивільного обігу зброї необхідно уважно стежити за забезпеченням додержання прав та свобод людини і громадянина, а також уникати зловживань та незаконного обігу зброї (детальніше про це – у підрозділі 3.1.). Відповідно розробка та ухвалення законопроєкту стало важливим кроком в напрямку забезпечення стабільності та публічної безпеки в країні, зокрема у контексті повномасштабної війни та її наслідків. Однак далі органи державної влади мають продовжити вироблення ефективних механізмів контролю та регулювання обігу зброї, забезпечуючи належний захист прав та безпеку громадян і країни.

В цілому на сьогодні вітчизняні науковці виділяють «два рівні доступу цивільних осіб до вогнепальної зброї для відсічі збройної агресії РФ: загальний та спеціальний» [21, с. 114]. Загальний рівень визначений законами України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» від 03.03.2022 № 2114-IX та «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії режиму воєнного стану» від 15.03.2022 № 2124-IX» [21, с. 114]. Спеціальний рівень визначений Законом України «Про основи національного спротиву» від 16.07.2021 р. № 1702-IX та Порядком застосування членами добровольчих формувань територіальних громад особистої мисливської зброї та набоїв до неї під час виконання завдань територіальної оборони, який затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. №1448 [21, с. 114].

При цьому аналіз нормативних актів на загальному рівні дозволяє стверджувати, що «прогалинами Закону України № 2114-IX є відсутність чіткої кореспонденції з Законом України № 1702-IX; невірне посилання на Постанову № 828; відсутність чітких умов щодо застосування зброї» [21, с. 114]. Є, безумовно, і позитивні моменти: «розширення можливостей не тільки для громадян України, а також для іноземців та осіб без громадянства, щодо отримання та застосування вогнепальної зброї; фактичне виключення кримінальної відповідальності за застосування вогнепальної зброї» [21, с. 114].

В той же час, невирішеними залишається низка питань, тому держава повинна й далі «напрацьовувати превентивні правові механізми, зокрема щодо недопущення протиправного використання зброї, отриманої на підставі зазначеного закону, підвищення рівня криміногенної ситуації всередині держави після перемоги України та встановлення стабільного миру» [54]. Це пов'язано з тим, що «вогнепальна зброя, видана за спрощеною процедурою, не була попередньо відстріляна для криміналістичного обліку (кулегільзотеки), а отже ідентифікувати її власника з допомогою звичних для слідства методів буде вкрай складно» [54].

Тому слід погодитися з науковцями, які зазначають, що «велика кількість незареєстрованої вогнепальної зброї, що перебуває на руках у населення, в купі з порушенням територіальної цілісності України та загостренням криміногенної обстановки, обумовлює актуальність створення державного реєстру вогнепальної зброї та ухвалення Закону України, спрямованого на належне адміністративно-правове регулювання її обігу в Україні» [15, с. 270].

Тож не викликає сумнівів той факт, що саме перехід від підзаконних актів до законодавчих норм може забезпечити більшу чіткість, стабільність та прозорість в правовому полі обігу зброї, що є надзвичайно важливим у контексті забезпечення публічної безпеки та правопорядку в країні.

Відповідно, для подальшого прогресу у регулюванні обігу зброї, необхідно здійснювати цілеспрямовані дії, враховуючи положення європейських правових актів та міжнародних стандартів. Реформування українського законодавства у цій сфері може сприяти впровадженню ефективного, сучасного та збалансованого організаційно-правового механізму, що забезпечить безпеку та стабільність у суспільстві.

Виходячи з цього, було затверджено Наказ МВС України «Про затвердження Положення про функціональну підсистему «Єдиний реєстр зброї» єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ» № 2 від 10.01.2022 р. [37], який передбачає створення Єдиного реєстру зброї (ЄРЗ).

Останній представляє собою «інформаційно-телекомунікаційну систему, яка є функціональною підсистемою єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ, що призначена для автоматизації обліку процесів обігу зброї до рівня стандартів операційних процедур та автоматизованого робочого місця користувача, забезпечує формування, зберігання, спільне використання і верифікацію інформації про права в сфері обігу зброї, боєприпасів до неї, основних частин зброї, які мають ідентифікаційні номери та вибухових матеріалів, об'єкти та суб'єкти цих прав» [38].

А вже 23 червня 2023 року запрацював Єдиний реєстр зброї [8]. У супровідних документах зазначалося, що «основними перевагами впровадження ЄРЗ є те, що громадяни зможуть легко отримувати інформацію про свою зареєстровану зброю» [8]. Крім того, вказувалося на те, що «завдяки диджиталізації послуг у сфері обігу зброї процедура отримання дозволів буде спрощена» [8]. Відтак, громадяни можуть створити свій особистий кабінет, а у майбутньому всю інформацію можна буде передати та отримати через застосунок «Дія».

Запровадження Єдиного реєстру зброї покликано забезпечити:

- оптимізацію процесів отримання дозвільних документів шляхом створення зручних, комфортних, доступних умов для заявників, з одного боку, та автоматизації дій органів поліції, з іншого;
- забезпечення можливості подачі громадянами документів для отримання дозволів напямуч до магазину, без необхідності відвідування органів поліції;
- мінімізацію кількості документів, які заявники подаватимуть для отримання дозволів на зброю;
- зменшення кількості паперових документів і мінімізацію бюрократичних процесів;
- посилення громадського порядку шляхом удосконалення механізму анулювання дозволів на зброю в разі її протиправного використання;
- зміну форми дозволу з паперового на електронний, з можливістю його відображення в майбутньому, наприклад у застосунку «Дія» [39].

Це ключові, але далеко не вичерпні переваги впровадження Єдиного реєстру зброї, які матимуть позитивний результат і сприятимуть системному усуненню низки потенційних корупційних складових.

Крім того, не викликає сумнівів той факт, що «запровадження Єдиного реєстру дає змогу автоматизувати життєвий цикл зброї; це дозволить посилити контроль над її виготовленням, зберіганням, використанням, знищенням, а також проводити її ідентифікацію, що сприятиме створенню умов запобігання її незаконному обігу» [29].

Показовою у даному випадку є статистика. Так, за результатами роботи Єдиного реєстру зброї впродовж першого місяця «7209 особам було надано дозвіл на зберігання і носіння вогнепальної, травматичної та газової зброї. Було видано 4174 дозволів на придбання такої зброї. Ще 489 громадян за цей період переоформили наявну в них зброю» [32]. За цей час понад 15 тисяч осіб авторизувались у системі, було ухвалено більш ніж 12 тисяч рішень. А за чотири місяці видано більше 50 тисяч дозволів на вогнепальну зброю (рис.1).

Таким чином, з середини червня «було подано 57 272 заяв, 49 977 з них було схвалено. 30 093 громадян авторизувались та подавали заявки на сайті, 9 077 осіб спробували отримати дозвіл на носіння вогнепальної зброї у чатботі» [30].

Рисунок 1. Заявки на дозвіл користування вогнепальною зброєю

Що стосується подальших законодавчих кроків щодо регулювання цивільного обігу зброї, то 23 лютого 2022 року Верховна Рада України ухвалила в першому читанні проект Закону «Про право на цивільну вогнепальну зброю» №5708 [40, 45]. Однак при цьому не було враховано положення Директиви ЄС 2021/555, затвердженої Європейським парламентом і Радою ЄС 24 березня 2021 року, яка вимагає, щоб усі законопроекти, пов'язані з володінням та придбанням зброї, відповідали зазначеній Директиві [23, с. 40]. Виходячи з цього, на думку дослідників, «нагальною є потреба приведення його у відповідність до Директиви ЄС щодо контролю придбання та володіння зброєю (2021/555)» [16, с.270].

В той же час було розглянуто і проект Закону України «Про право на самозахист та володіння цивільною вогнепальною зброєю» № 5708-1 від 13.07.2021, який було відхилено [57]. Як зазначає В. Літошко, даний законопроект «викликав резонанс пропозицією вільного придбання та зберігання пістолетів і револьверів. Зокрема, цей закон пропонував дозвіл на носіння вогнепальної зброї поза межами житла чи іншого приміщення; це було

визнано законодавцями занадто великим ризиком і спричиненням негативних наслідків. На їхню думку, це положення є «досить дискусійним із соціальної точки зору, а також не повністю підтримується державними органами» [23, с. 39].

Паралельно з вищезазначеними процесами Міністерство цифрової трансформації України провело опитування серед громадян, в ході якого з'ясувалося, що 59% українців вважають, що вогнепальною зброєю можуть користуватися всі, хто дотримується вимог закону (більше 1.7 мільйонів українців взяли участь в опитуванні у застосунку «Дія» щодо володіння зброєю). Решта 22% населення висловилися проти права на володіння зброєю, а ще 19% вважають, що використовувати її можна тільки в тирах чи на стрільбищах [33]. Громадяни, які прихильні та підтримують надання цивільним вогнепальної зброї, часто обґрунтовують свою точку зору посиленням на частину першу статті 65 Конституції України, у якій зазначається, що «захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є обов'язком громадян України» [59].

Контраверсійність даного питання, перш за все, обумовлена тим фактом, що вільне володіння зброєю трактується по-різному. З одного боку, зброя може слугувати ефективним засобом захисту базових прав людини, зокрема, права на життя, приватну власність, недоторканність житла. З іншого боку, її можна використати для здійснення протиправних дій.

Концепція МВС, зокрема, з цього питання є наступною: міністерство пропонує надати громадянам «право купувати пістолети, зберігати їх удома, використовувати для захисту себе, своїх близьких і власного майна у своєму помешканні, транспортувати зброю в розрядженому вигляді та використовувати її у тирах і на стрільбищах, але без права носіння у мирний час» [33]. А ось у період надзвичайного або воєнного стану носіння короткоствольної вогнепальної зброї «дозволяється цивільним громадянам, які мають чинне право власності на відповідну зброю» [33].

Інакший підхід запропоновано щодо травматичної вогнепальної зброї (призначеної для стрільби гумовими кулями). Наразі право на цей вид зброї має обмежене коло суб'єктів, серед яких – поліцейські, особи, звільнені зі служби в поліції, експрацівники міліції, працівники суду, правоохоронних органів та їхні близькі родичі, особи, які беруть участь у кримінальному судочинстві, народні депутати України та інші. У свою чергу МВС пропонує надати таке право усім цивільним особам [33].

Таким чином, питання організаційно-правового регулювання цивільного обігу зброї залишається поки що не до кінця вирішеним в Україні, що обумовлено як суб'єктивними (наявність політичних розбіжностей щодо моделі легалізації зброї в Україні), так і об'єктивними причинами (широкомасштабне російське вторгнення).

Висновки до Розділу 2

1. Показано, що на сьогодні не існує загальноприйнятої моделі регулювання цивільного обігу зброї, характерної для більшості розвинутих країн світу. Так, на рівні Європейського Союзу діють різноманітні законодавчі акти та Директиви, у той час як країни-члени мають власне національне законодавство, яке регулює обіг зброї. У свою чергу законодавство щодо обігу цивільної зброї в США є одним з найдавніших та найліберальніших і регулюється безпосередньо на рівні Конституції країни.

Визначено, що законодавство щодо цивільного обігу зброї в країнах ЄС може значно варіюватися в залежності від конкретної країни. Європейські країни дотримуються деяких спільних принципів, які викладені в наступних документах: Директива 91/477ЄЕС щодо контролю за придбанням зброї і володінням зброєю (змінена директивами Європарламенту та Ради ЄС 2008/51/ЄС від 21 травня 2008 року та 2017/852 від 17.05.2017); Регламент

Комісії ЄС 2015/2403 від 15 грудня 2015 року щодо встановлення загальних вказівок щодо стандартів та методів деактивації для забезпечення незворотності повторної активації вогнепальної зброї; Директива 2019/68 від 16 січня 2019 року щодо встановлення технічних специфікацій для маркування вогнепальної зброї та їх основних компонентів; Директива 2019/69 від 16 січня 2019 року щодо встановлення технічних умов тривожної та сигнальної зброї; Регламент 258/2012 Європарламенту та Ради ЄС від 14 травня 2012 року щодо імплементації ст.10 Протоколу проти незаконного виготовлення та обігу. Зокрема, за рівнем небезпеки вогнепальна зброя в ЄС поділяється на чотири категорії: 1) заборонена (А); 2) потребує спеціального дозволу (В); 3) підлягає декларуванню (С); 4) та що не підпадає під спеціальні вимоги.

Доведено, що європейський досвід регулювання цивільного обігу зброї може бути корисним Україні – причому як з точки зору вирішення питань практичного характеру, так і з точки зору унормування вітчизняного законодавства у контексті інтеграції України до ЄС.

2. Показано, що в Україні на сьогодні ключові функції у сфері нормотворчості та правозастосування належать органам виконавчої влади, передусім Кабінету Міністрів України. Саме вони визначають правила, які регулюють обіг зброї. У свою чергу Верховна Рада України як єдиний законодавчий орган має повноваження законодавчого регулювання обігу зброї, встановлення відповідальності до осіб причетних до незаконного обігу зброї тощо.

Водночас доведено, що головним суб'єктом правозастосування у цій сфері є Міністерство внутрішніх справ України, яке забезпечує контроль та дотримання режимних правил відповідно до діючих законодавчих актів. Разом з тим, питання організаційно-правового регулювання цивільного обігу зброї залишається поки що не до кінця вирішеним в Україні, що обумовлено як суб'єктивними (наявність політичних розбіжностей щодо моделі легалізації зброї в Україні), так і об'єктивними причинами (широкомасштабне російське вторгнення).

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ОБІГУ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ

3.1. Протидія незаконному обігу зброї як важлива складова організаційно-правового регулювання цивільного обігу зброї

Організаційно-правове регулювання обігу цивільної зброї відбувається не лише на національному, але й наднаціональному рівні. Зокрема, у попередніх підрозділах мова йшла про Європейський Союз, у якому діють різноманітні правила та стандарти щодо цивільного обігу зброї. Водночас, зазначене питання регулюють й окремі нормативно-правові акти Організації Об'єднаних Націй. Це обумовлено двома ключовими причинами.

По-перше, у багатьох країнах світу юридична легалізація володіння зброєю для захисту свого життя і права власності є розповсюдженим явищем. Попри те, що концепції самозахисту є різними, ключові принципи, які знаходяться в їх основі, як правило є незмінними та відповідають засадничим принципам ООН.

По-друге, одним з актуальних викликів, який безпосередньо впливає на легалізацією обігу цивільної зброї, є її контрабанда та незаконний обіг. Запобігання та протидія останньому – важлива складова організаційно-правового регулювання обігу цивільної зброї.

Оскільки проблема незаконного обігу зброї носить глобальний (транснаціональний) характер, вона є предметом різноманітних міжнародних конвенцій та домовленостей. Ключовою з них є Конвенція про боротьбу з організованою злочинністю. Це одна з найбільш важливих глобальних ініціатив із боротьби з торгівлею вогнепальною зброєю. Вона містить кілька додаткових протоколів, один з яких – Протокол проти незаконного

виробництва та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї.

Зокрема, у статті 3 Протоколу про вогнепальну зброю зазначено, що «вогнепальна зброя означає будь-яку портативну ствольну зброю, яка викидає, призначена для викиду або може бути легко пере-обладнана для викиду пострілу, кулі чи снаряда за допомогою дії вибухівки, за винятком старовинної вогнепальної зброї. Антикварна вогнепальна зброя та її копії визначаються відповідно до національного законодавства [47, с. 138]. Що стосується безпосередньо протидії незаконному обігу такої зброї, то у робочому документі Конференції ООН з незаконної торгівлі стрілецькою зброєю та легкими озброєннями в усіх її аспектах та боротьби з нею, який був затверджений в липні 2001 року, країни-члени ООН підписали обов'язковий до виконання план боротьби з незаконною стрілецькою зброєю, який передбачав «вжиття заходів на національному, регіональному, глобальному рівні для запобігання та викорінення незаконної торгівлі стрілецькою зброєю та легкими озброєннями у всіх її аспектах та боротьби з нею, насамперед регулювання цивільного володіння зброєю та боротьба з незаконною торгівлею» [61].

Для України вищезазначена проблема є вкрай актуальною, що особливо проявилось після початку російсько-української війни у 2014 році. Дослідники зазначають, що «якщо взяти до уваги наслідки російського вторгнення та тимчасове захоплення частини Луганської та Донецької областей та анексії АР Крим, які призвели до подекуди неконтрольованого обігу різних видів зброї та боєприпасів до неї, поширення її незаконного обігу серед цивільного населення, неконтрольованого її використання або детонації, що призводило до жертв серед населення, то наслідки повноцінного вторгнення росії на територію України 24 лютого 2022 року збільшення обігу зброї можуть призвести до більш негативних наслідків» [26, с. 159].

Разом з тим, слід констатувати, що помилки, допущені у лютому-березні 2014 року, були враховані, адже на сьогодні «рівень контролю за обігом зброї

у військових частинах значно зріс, боєздатність Української армії покращилась вразі, відповідальність військових або мобілізованих підвищилась, рівень культури поведінки зі зброєю виріс» [26, с. 159].

Водночас, з'явилися нові виклики, які пов'язані із вільним володінням зброї – зрозуміло, що в першу чергу для захисту свого життя та членів своєї родини. Частину з них можуть врегулювати проекти законів, зокрема, як було зазначено в підрозділі 2.1, проект Закону України «Про право на цивільну вогнепальну зброю», який, з одного боку, лібералізує обіг цивільної зброї, а з іншого – посилює відповідальність за її незаконне використання.

Поки що ж основним документом, який регулює протидію злочинам, пов'язаним з незаконним обігом зброї, є Кримінальний кодекс України. Зокрема, статтею 201 передбачено «настання кримінальної відповідальності тільки за переміщення через митний кордон України, поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї або боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), частин вогнепальної нарізної зброї, а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації» [47, с. 138].

Разом з тим, за «публічний показ (демонстрування вогнепальної зброї категорії В (травматична) або нагородної вогнепальної зброї категорії С передбачається штраф від 1700 до 3400 з можливим оплатним вилученням зброї; за порушення порядку носіння вогнепальної зброї категорії В (травматична) або нагородної вогнепальної зброї категорії С передбачається штраф від 8500 до 17000 грн з можливим оплатним вилученням зброї: за порушення власниками зброї порядку зберігання та транспортування вогнепальної зброї та бойових припасів (легальна зброя) штраф від 640 до 1280 грн; і за незаконний обіг вибухових речовин або вибухових пристроїв обмеження волі від 3 до 5 років або позбавлення волі від 3 до 8 років» [47, с. 138].

У свою чергу, відповідно до представленого проекту профільного Закону України, «цивільним особам заборонятиметься носити та зберігати вогнепальну зброю, яка не перебуватиме на обліку чи не пройде добровільне декларування в органах (підрозділах) Національної поліції України, крім районів ведення воєнних (бойових) дій» [40]. Крім того, зазначається, що «звчинення таких дій цивільні особи нести відповідальність, передбачену Кримінальним кодексом України, в загальному порядку». Тому логічним постає, те що «при знайденні цивільною особою зброї чи її основних частин, повинна повідомити органи Національної поліції не пізніше 24 годин та передати їх» [60].

Як було вказано у підрозділі 2.2, Закон України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» дозволяв видавати цивільним особам вогнепальну зброю і боєприпаси до неї «для відсічі та стримування збройної агресії РФ, також громадяни могли знайти зброю на деокупованих територіях» [28, 43]. Реалізація цієї ініціативи призвела до того, що на сьогодні відсутня інформація щодо того, яка кількість незареєстрованої зброї перебуває на руках у населення. Виходячи з цього, актуалізувалася дискусія стосовно того, чи повинні громадяни цю зброю повернути і чи мають вони право на володіння незареєстрованою зброєю. Крім того, очікує розгляду Верховною Радою редакція проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» щодо вдосконалення порядку отримання, декларування та поводження з вогнепальною зброєю» (проект Кабінету Міністрів України №9538 від 31.07.2023) [28, 43].

Представлений законопроект передбачає наступні новачії.

По-перше, «створити правовий механізм для цивільних осіб задекларувати в органах Національної поліції України вогнепальну зброю, яка була отримана або знайдена та використовується/використовувалася з метою відсічі та стримування збройної агресії Російської Федерації» [5].

По-друге, «створити Єдиний державний реєстр цивільної вогнепальної зброї, що передбачає не тільки права громадян на її придбання та користування, а також і обов'язки» [5].

По-третє, «запровадити спрощену та безоплатну процедуру декларування. Така зброя є державною власністю, яка може перебувати в користуванні цивільних осіб на період воєнного стану. Впродовж 90 днів після завершення або скасування воєнного стану така зброя має бути повернута до Національної поліції України» [5].

По-четверте, «заборону цивільним особам носити та зберігати вогнепальну зброю, яка не перебуватиме на обліку чи не пройде добровільного декларування в органах (підрозділах) Національної поліції України, крім районів ведення воєнних (бойових) дій. За вчинення таких дій цивільні особи нестимуть відповідальність, передбачену Кримінальним кодексом України, в загальному порядку» [5].

По-п'яте, «цивільна особа, яка знайде вогнепальну зброю та/або боєприпаси до неї, буде зобов'язана впродовж 24 годин повідомити Національній поліції України про такий факт, передати знахідку поліцейському в будь-який зручний спосіб для подальшої здачі чи декларування (у разі встановлення, що знайдена зброя не використовувалася у вчиненні кримінальних правопорушень) або вказати на місцезнаходження знайденої зброї для подальшого вилучення» [5].

Нарешті, по-шосте, «у разі встановлення причетності знайденої або добровільно задекларованої вогнепальної зброї до вчинення кримінальних правопорушень, видалених чи незаконно змінених маркувань на вогнепальній зброї або невідповідності вогнепальної зброї вимогам, передбаченим законом, таку зброю вилучають органи Національної поліції України» [5].

У даному контексті під вогнепальною зброєю, яка повинна підлягати добровільному декларуванню, мається на увазі нарізна вогнепальна зброя калібру не більш як 12,7 мм, гладкоствольна вогнепальна зброя калібру не більш як 23 мм і боєприпаси до неї. Зазначимо, що фактично під ці параметри

зброї підпадають бойовий пістолет, великокаліберна снайперська гвинтівка, автомат, мисливська рушниця тощо. Зрозуміло, що цивільним особам не може бути дозволено використовувати військову техніку, танки, бойові машини піхоти, великокаліберні кулемети, переносні зенітно-ракетні комплекси, гранатомети та інші різновиди виключно військової зброї та техніки (попри очевидність таких речей, вони все одно обов'язково прописуються у нормативно-правових актах).

Таким чином, оскільки на сьогодні заборона цивільним особам – громадянам України – володіти вогнепальною зброєю та боєприпасами обумовлена положеннями частини першої статті 263 Кримінального кодексу України, якими встановлено «кримінальну відповідальність за носіння, зберігання, придбання, передачу чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв без передбаченого законом дозволу» [5], саме для надання людині правових гарантій користування незареєстрованою зброєю до завершення дії воєнного стану і не притягнення до кримінальної відповідальності в межах статті 263 Кримінального кодексу України, а також для посилення контролю за обігом зброї розроблено відповідний законопроект № 9538 [28].

Що стосується практичної складової перешкоджанню незаконному обігу зброї в Україні, то, за даними Національної поліції, у 2021 році в Україні з незаконного обігу було вилучено майже 1,2 тис. одиниць вогнепальної зброї, 88,4 тис. набоїв, а також 2,2 тис. гранат, мін та боєприпасів.

Представлені дані щодо вилучення вогнепальної зброї та інших боєприпасів з незаконного обігу в Україні вказують на серйозну проблему, яка носить стратегічний характер та стосується публічної безпеки в цілому. Водночас зазначена ситуація набуває додаткової актуальності в умовах російської військової агресії.

Саме тому, частиною як безпосередньої протидії цій проблемі, так і окремих методів запобігання незаконному обігу зброї, які в цілому є

важливими складовими організаційно-правового регулювання обігу цивільної зброї, виступають вагомі зусилля правоохоронних органів, у тому числі Національної поліції, спрямовані на вилучення зброї з незаконного обігу та розслідування справ щодо нелегальної торгівлі зброєю.

Наприклад, за час російської військової агресії проти України, лише у Києві представники Національної поліції «вилучили з незаконного обігу 433 одиниці вогнепальної зброї, 11 гранатометів, дев'ять кулеметів, переважно зброя вилучається на блокпостах..» [49].

Разом з тим, не викликає сумнівів необхідність, по-перше, посилення заходів щодо регулювання володіння та торгівлі вогнепальною зброєю, а, по-друге, підвищення рівня самосвідомості громадян щодо безпечного та відповідального поводження і володіння зброєю. Адже в цілому удосконалення законодавства щодо цивільного обігу зброї та посилення відповідальності за її незаконне володіння та використання – правильний крок, особливо в контексті російсько-української війни та загрози публічній безпеці. Крім того, вкрай важливо також забезпечити ефективний контроль за обігом зброї та визначити не лише порядок повернення незареєстрованої зброї, але й запобігання її нелегальному використанню. Нарешті, боротьба з нелегальним обігом зброї є важливою складовою забезпечення національної та міжнародної безпеки, що додатково підкреслює актуальність зазначеного питання.

У зв'язку з цим, ми погоджуємося з думкою вітчизняних дослідників, згідно якої «в структурі Національної поліції України має бути спеціально уповноважений орган (посадова особа), який здійснює такий вид контролю» [6]. Водночас такими посадовцями «мають бути поліцейські дозвільної системи, оскільки цивільна вогнепальна зброя цілком логічно має стати об'єктом дозвільної системи; саме тому відповідний обсяг додаткових повноважень слід покласти на таких осіб, закріпивши їх зміст на загальнодержавному та відомчому рівнях» [6]. При цьому об'єктом адміністративно-правового регулювання будуть «ті суспільні відносини, що підлягають впорядкуванню та унормуванню, а сам механізм обігу,

процедурний його аспект та відповідний порядок, що включає в себе також і саму вогнепальну зброю, як предмет матеріального світу є предметом контрольної діяльності Національної поліції України» [3, с.14].

Таким чином, зважаючи на викладене вище, протидія незаконному обігу зброї є ефективним превентивним механізмом регулювання, який спрямований на запобігання розповсюдженню та нелегальному застосуванню зброї.

На нашу думку, ключовими аспектами запобігання та протидії незаконному обігу зброї повинні бути:

1. Контроль над володінням та реєстрація зброї (зокрема, держава запроваджує Єдиний реєстр зброї, який фактично визначає процедури реєстрації та контролю над цивільним володінням зброєю. Це дозволить з'ясувати, по-перше, хто володіє зброєю, по-друге, з якою метою, по-третє, як забезпечити це володіння у відповідності до законодавства та безпеки громадян. Крім того, система реєстрації зброї є інструментом для контролю над обігом зброї та попередження незаконного обігу. В контексті забезпечення належного дотримання законодавства України в частині обігу цивільної вогнепальної зброї, контроль виступає «як комплекс повноважень й обов'язків якими наділена Національна поліція України та конкретні посадові особи» [3, с.14]. При цьому зазначений контроль «може полягати в здійсненні заходів суб'єктом контролю за процесом виготовлення вогнепальної зброї, контролю за процесом його продажу, контролю за видачою дозволів на купівлю цієї зброї, а також контролю за правилами безпеки під час зберігання вже купленої зброї чи тої, що знаходиться в продажі» [3, с.14].

2. Суворе покарання за порушення (обов'язковим є встановлення суворого покарання за незаконне володіння, торгівлю чи використання зброї, що слугуватиме також превентивним механізмом, який сприятиме утриманню громадян від зловживання зброєю).

3. Публічна освіта та громадянська свідомість (передбачає роботу зі зростання рівня освіченості та громадянської свідомості щодо наслідків

незаконного обігу зброї та важливості відповідального володіння. Для цього, зокрема, необхідно «здійснити інформаційну роботу, пов'язану з обізнаністю громадян щодо правил, умов та порядку застосування та використання такої зброї; забезпечити навчання майбутніх власників цієї зброї правил її зберігання, перевезення, застосування та використання з відповідною видачою дозвільних документів та підвищення їх майстерності; забезпечення моніторингу за дотриманням правил обігу даної зброї; урегулювати порядок відкликання дозволу на володіння даною зброєю та інше» [3, с.14].

4. Міжнародна співпраця (у боротьбі з незаконним обігом зброї важлива роль відводиться міжнародному співробітництву для обміну інформацією та координації зусиль у цій сфері).

Отже, протидія незаконному обігу зброї – це складне і багатогранне завдання, яке потребує комплексного підходу та співпраці на різних рівнях: національному, регіональному та міжнародному. Водночас протидія незаконному обігу зброї сприятиме загальній безпеці громадян, запобіганню зловживанню зброєю, а також зменшенню ризиків в умовах російсько-української війни. Тому важливо підтримувати і посилювати заходи, спрямовані на протидію незаконному обігу зброї, враховуючи конкретні ситуації та виклики, з якими країна стикається.

3.2. Практичні рекомендації щодо удосконалення законодавства про цивільний обіг зброї в Україні

Понад 30 років ключовою перепорою для прийняття Закону України «Про зброю» є наявність розбіжностей у підходах щодо легалізації короткоствольної зброї. Причому ці розбіжності носять не лише практичний (технічний), але й політичний характер, оскільки окремі політичні сили

відверто маніпулювали питанням легалізації цивільного обігу зброї та використовували його як виборчу технологію.

В цілому пропонувалося три основні моделі цивільного обігу зброї (однак жодна з них не здобула необхідної парламентської підтримки), а саме:

1. Законодавчо заборонити короткоствольну вогнепальну зброю для цивільних осіб.
2. Дозволити володіння і зберігання в межах помешкання без права носіння.
3. Дозволити володіння, носіння, транспортування бойових пістолетів цивільними особами.

В законопроекті «Про обіг цивільної вогнепальної зброї», який ми аналізували, пропонується надати громадянам право «придбати пістолети; зберігати їх удома, захищати себе, своїх близьких і власне майно у своєму помешканні; транспортувати зброю в розрядженому вигляді; використовувати її у тирах і на стрільбищах однак без права носіння в мирний час» [40]. У даному контексті показово, що згідно проведеного опитування у застосунку «Дія», ініційованого Міністерством внутрішніх справ щодо обігу зброї, понад 59% осіб проголосували за те, що пістолети можуть мати всі громадяни, які дотримуються вимог закону, та можуть вільно носити їх у громадських місцях. 22% опитаних віддали свої голоси за те, що пістолети категорично не мають бути в обігу серед цивільного населення, в той час як 19% – за те, що пістолети можуть мати всі громадяни, які дотримуються вимог закону, але використовувати їх можуть лише в тирах чи на стрільбищах (носити зброю з собою заборонено).

Водночас слід не забувати, що вкрай важливо забезпечити баланс між правом громадян на власну безпеку та необхідністю обмеження обігу зброї для запобігання злочинам. Врешті-решт, цього вимагає й «європеїзація» вітчизняного законодавства, яка повинна проводитися за відповідного громадського обговорення.

У даному контексті прийнятий в першому читанні проєкт Закону України «Про обіг цивільної вогнепальної зброї» (реєстраційний номер №5708) вимагає суттєвого доопрацювання, враховуючи виклики сьогодення, а також процеси подальшої повоєнної відбудови. Виходячи з цього, постає необхідність «напрацювання ефективного механізму контролю над вогнепальною зброєю, встановлення чіткого порядку набуття та позбавлення права власності, зокрема на зброю, здобуту в бою із загарбниками (трофейну)» [35]. І саме ця ідея є центральною у пропозиціях і рекомендаціях, висловлених МВС України до другого читання законопроекту №5708 [35]. Зокрема, в процесі доопрацювання МВС України запропонувало відійти від використання терміну «цивільна зброя», адже законопроект «має ширше застосовування і поширюється також на зброю, якою озброюються законні збройні формування, правоохоронні органи тощо» [54]. Певна логіка у цьому є, оскільки даним проєктом закону «визначаються категорії вогнепальної зброї та вимоги до набуття, носіння та використання кожного виду зброї» [54]. Водночас зазначається, що позитивним аспектом є формування «максимально зрозумілого, доступного, прозорого й надійного механізму отримання дозволу на придбання і володіння зброєю» [54].

Проєктом закону також передбачено «зони вільні від зброї», до яких віднесено:

- навчальні чи культурні заклади;
- органи державної влади та місцевого самоврядування;
- торгівельно-розважальні центри;
- місця проведення масових заходів (мітинги, демонстрації, концерти тощо).

Паралельно з цим Міністерство внутрішніх справ України та Національна поліція України активно працюють над технічним забезпеченням функціонування Єдиного державного реєстру зброї та підготовкою його до запуску після прийняття відповідного закону. Реалізація зазначеної ініціативи

дозволить, по-перше, отримувати практично всі державні послуги, так чи інакше пов'язані зі зброєю, через мобільний застосунок «Дія».

По-друге, зброю можна буде придбати, оформивши необхідні документи у збройовому магазині, впродовж півгодини.

По-третє, мова йде про створення ефективної електронної взаємодії з державою шляхом отримання власниками зброї автоматичних нагадувань «про необхідність продовження терміну дії дозволів на зброю, оформлення договорів страхування, проведення періодичного огляду чи відстрілу зброї тощо» [54].

По-четверте, власник зброї зможе надсилати онлайн-повідомлення в органи Національної поліції, наприклад, щодо «зміни свого місця проживання, тимчасову передачу своєї зброї на зберігання до відповідних спеціалізованих підприємств тощо» [54].

Нарешті, по-п'яте, з'явиться можливість отримання зворотного зв'язку від власників зброї, зокрема «щодо подальшого вдосконалення законодавства, шляхом розміщення електронних петицій, проведення онлайн опитувань тощо» [54].

Слід зазначити, що, незалежно від того, у якій редакції закон буде прийнято у другому читанні, навряд чи він стане догмою у найближчий час. Справа у тому, що природа будь-якого закону передусім полягає у встановленні основних правових засад, а також ефективному врегулюванні суспільних відносин. Останні з часом можуть суттєво змінюватися з врахуванням новітніх викликів та загроз. І представлений законопроект не є виключенням з цього правила. Тому його подальше коригування – цілком природний процес» [54].

В цілому ми погоджуємось із думкою, що «перехід до спрощеної системи надання дозволу на володіння вогнепальною зброєю для всіх фізично осудних громадян має бути поступовий і базуватись на таких засадах: забезпечення легального обігу вогнепальної зброї та жорсткого контролю за реалізацією в спеціалізованих ліцензованих закладах торгівлі; створення єдиного реєстру вогнепальної зброї; максимальна ідентифікація власників

такої зброї; виключення формальних процедур отримання дозволу на зброю; створення можливостей для навчання власників зброї та надання відповідних документів, які підтверджують високий рівень таких знань та вмінь; належний а не формальний контроль за умовами зберігання даної зброї; запровадження процедури зупинення та позбавлення дозволу на зброю; підвищення рівня культури користування вогнепальною зброєю та інше» [26].

Разом з тим, вважаємо за необхідне запропонувати наступні напрями удосконалення організаційно-правового регулювання цивільного обігу зброї в Україні.

1. Активне залучення громадськості (громадське лобіювання) на рівні законотворчої діяльності. Участь громадських організацій у розробці та прийнятті нормативно-правових актів є важливою складовою реформування системи контролю за зброєю. Це сприятиме врахуванню інтересів різноманітних заінтересованих груп, які мають відношення до сфери цивільного обігу зброї. Крім того, співпраця зі спеціалізованими громадськими організаціями та експертами сприятиме покращенню організаційно-правового регулювання цивільного обігу зброї.

2. Розробка та впровадження ефективних механізмів співпраці між різними органами публічної влади для успішного контролю за обігом зброї. Зазначена ініціатива передбачає:

- встановлення чіткого розподілу компетенцій та взаємодії між органами публічної влади, відповідальними за регулювання цивільного обігу зброї, зокрема між міністерствами, Національною поліцією, прикордонними службами та іншими відповідними установами;

- проведення спільних навчань, тренінгів та координаційних зустрічей між представниками органів публічної влади для покращення ефективності контролю та регулювання цивільного обігу зброї.

3. Удосконалення системи видачі дозволів громадянам, яка передбачатиме «максимальну ідентифікацію власників такої зброї» [26]. При цьому ставка повинна робитися на освіченість та підготовку власників,

оскільки це може допомогти запобігти нещасним випадкам при поводженні зі зброєю. У зв'язку з цим важливо прописати в законодавстві обов'язковість «вивчення матеріальної частини зброї, спеціальних засобів, правил поводження з ними та їх застосування» [28]. Наприклад, необхідно врахувати, чи немає громадянин під час розгляду питання щодо дозволу володіти зброєю «протипоказання до цього (законослухняність – відсутність приводів до Національної поліції, кримінальних та адміністративних правопорушень, психічне здоров'я, алкогольна або наркотична залежність)» [28]. Якщо зазначені параметри у нормі – «людина направляється на проходження відповідних курсів з вивчення правил поводження зі зброєю та отримання ліцензії» [28].

4. Впровадження ефективної системи ліцензування та реєстрації зброї, що передбачає:

- розробку єдиного стандарту для ліцензування та реєстрації зброї, який визначатиме процедури, вимоги та критерії для володіння та використання цивільної зброї;
- створення системи електронної реєстрації та моніторингу зброї (наприклад, в застосунку «Дія»), що дозволить забезпечити точність, швидкість та доступність інформації про власників, види та кількість зброї.

5. Посилення відповідальності за незаконний обіг зброї (зокрема, мова йде про застосування більш суворих санкцій та каральних заходів проти осіб, які порушують закони щодо обігу зброї та її зберігання, включаючи адміністративні штрафи, позбавлення права володіти зброєю, а також позбавлення волі, а також розвиток спеціалізованих служб і розвідувальних підрозділів для боротьби з контрабандою та незаконним обігом зброї).

6. Забезпечення інформаційної безпеки в сфері обігу зброї (передусім у контексті розробки та впровадження заходів для захисту конфіденційної інформації про виробництво, торгівлю та реєстрацію зброї, що запобігають її неправомірному доступу та використанню, а також запровадження системи кібербезпеки та захисту електронних баз даних, що містять інформацію про

зброю та власників, щоб запобігти несанкціонованому доступу до цієї інформації).

Вищевказані напрями передусім спрямовані на покращення ефективності контролю, забезпечення публічної безпеки та регулювання цивільного обігу зброї в Україні, а також на запобігання незаконному обігу та зловживання нею. Запропоновані рекомендації є комплексними, оскільки включають три ключові рівня: контроль, безпека та громадянська освіта. Водночас їх впровадження повинно відбуватися після ґрунтовного обговорення та з максимальним врахуванням потреб суспільства, що дозволить забезпечити баланс між правами громадян і загальною безпекою.

Висновки до Розділу 3

1. Доведено, що одним з актуальних викликів, який безпосередньо впливає на легалізацією обігу цивільної зброї, є її контрабанда та незаконний обіг. Виходячи з цього, запобігання та протидія незаконному обігу зброї – важлива складова організаційно-правового регулювання її обігу.

Зазначено, що протидія незаконному обігу зброї – це достатньо складне і багатогранне завдання, яке потребує комплексного підходу та співпраці на різних рівнях: а) національному, б) регіональному та в) міжнародному. Водночас доведено, що протидія незаконному обігу зброї сприятиме загальній безпеці громадян, запобіганню зловживанню зброєю, а також зменшенню ризиків в умовах російсько-української війни. Відповідно вкрай важливо підтримувати і посилювати заходи, спрямовані на протидію незаконному обігу зброї, враховуючи конкретні ситуації та виклики, з якими країна стикається.

2. Показано, що через суттєві політичні розбіжності щодо моделі обігу зброї, зазначене питання залишається невирішеним в Україні до сьогодні. Разом з тим, європейська інтеграція України та необхідність уніфікації

вітчизняної нормативно-правової бази про обіг зброї з відповідною базою Європейського Союзу, сприяють подальшому унормуванню проблеми організаційно-правового регулювання цивільного обігу зброї в Україні.

Доведено, що розробка та удосконалення законодавства щодо обігу зброї в Україні повинні враховувати потреби громадян у забезпеченні особистої безпеки, а також реалізації загальних механізмів запобігання злочинності. При цьому ефективне правове регулювання обігу зброї повинно включати чіткі процедури видачі дозволів на придбання та носіння зброї, а також контроль та моніторинг її обігу. Важливими чинниками ефективного впровадження змін в законодавство щодо обігу зброї є громадська участь та широкий громадський діалог.

Запропоновано наступні напрями удосконалення організаційно-правового регулювання цивільного обігу зброї в Україні:

1. Активне залучення громадськості (громадське лобіювання) на рівні законотворчої діяльності.
2. Розробка та впровадження ефективних механізмів співпраці між різними органами публічної влади для успішного контролю за обігом зброї.
3. Удосконалення системи видачі дозволів громадянам.
4. Впровадження ефективної системи ліцензування та реєстрації зброї.
5. Посилення відповідальності за незаконний обіг зброї.
6. Забезпечення інформаційної безпеки в сфері обігу зброї.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі сформовано ряд теоретичних, методичних і практичних положень щодо удосконалення організаційно-правового регулювання цивільного обігу зброї в Україні. Основні результати дослідження знайшли відображення у висновках і рекомендаціях в контексті визначених у роботі мети і завдань.

1. Проаналізовано поняття обігу зброї та визначено його сутність. Показано, що зазначене поняття є складним та багатограним явищем, яке потребує ефективного правового регулювання з метою забезпечення публічної безпеки та стабільності у суспільстві.

Зазначено, що в Україні під цивільною зброєю розуміють зброю вітчизняного та іноземного виробництва, дозволена для цивільного обігу і володіння громадянами України, суб'єктами господарювання та стрілецькими спортивними організаціями в цілях, не заборонених законодавством України. У свою чергу обіг зброї включає рух та поширення різних видів зброї серед різних суб'єктів, таких як громадяни, підприємства, організації, а також країни та міжнародні актори.

Доведено, що вкрай важливо розрізняти різні аспекти обігу зброї, а саме 1) виробництво, 2) торгівля, 3) носіння та 4) використання, і встановити ефективний механізм контролю та обмеження можливості незаконного обігу.

2. Досліджено організаційно-правовий механізм регулювання цивільного обігу зброї, під яким розуміється система правових норм, інституцій, процедур та структур, створена з метою контролю, обмеження та забезпечення безпеки під час переміщення та використання різних видів зброї серед громадян, підприємств, організацій, а також національних та міжнародних акторів.

Визначено, що основними елементами організаційно-правового механізму регулювання цивільного обігу зброї є:

- 1) законодавство;
- 2) державні органи, відповідальні за контроль;
- 3) виконання законодавства про зброю;
- 4) процедури отримання дозволів;
- 5) контроль за виробництвом та торгівлею зброєю;
- 6) міжнародна співпраця.

Доведено, що організаційно-правовий механізм є системою, яка повинна відповідати новітнім викликам та загрозам, які постають перед країною. Зокрема, ключовими з них є трансформація, по-перше, геополітичного середовища, по-друге, розвиток технологій, по-третє, зміна соціально-політичних умов, які об'єктивно вимагають постійного оновлення правових норм та механізмів контролю за обігом зброї.

Разом з тим, показано, що в цілому організаційно-правовий механізм регулювання цивільного обігу зброї є необхідним і важливим інструментом, що сприяє забезпеченню публічної безпеки та стабільності у суспільстві, а його ефективність залежить від належного впровадження та постійного оновлення законодавства та процедур з метою забезпечення максимального контролю та обмеження можливих ризиків незаконного обігу зброї.

3. Узагальнено зарубіжний досвід організаційно-правового регулювання цивільного обігу зброї. Показано, що на сьогодні відсутня загальноприйнята модель регулювання цивільного обігу зброї, характерна для більшості розвинутих країн світу.

У свою чергу на рівні Європейського Союзу діють різноманітні законодавчі акти та Директиви, у той час як країни-члени мають власне національне законодавство, яке регулює обіг зброї. Що стосується законодавства щодо обігу цивільної зброї в США, то показано, що воно є одним з найдавніших та найліберальніших і регулюється безпосередньо на рівні Конституції країни.

Визначено, що на сьогодні європейські країни дотримуються деяких спільних принципів, які викладені в наступних документах:

1) Директива 91/477ЄЕС щодо контролю за придбанням зброї і володінням зброєю (змінена директивами Європарламенту та Ради ЄС 2008/51/ЄС від 21 травня 2008 року та 2017/852 від 17.05.2017);

2) Регламент Комісії ЄС 2015/2403 від 15 грудня 2015 року щодо встановлення загальних вказівок щодо стандартів та методів деактивації для забезпечення незворотності повторної активації вогнепальної зброї;

3) Директива 2019/68 від 16 січня 2019 року щодо встановлення технічних специфікацій для маркування вогнепальної зброї та їх основних компонентів;

4) Директива 2019/69 від 16 січня 2019 року щодо встановлення технічних умов тривожної та сигнальної зброї;

5) Регламент 258/2012 Європарламенту та Ради ЄС від 14 травня 2012 року щодо імплементації ст.10 Протоколу проти незаконного виготовлення та обігу.

У свою чергу показано, що за рівнем небезпеки вогнепальна зброя в ЄС поділяється на чотири категорії:

- 1) заборонена (А);
- 2) потребує спеціального дозволу (В);
- 3) підлягає декларуванню (С);
- 4) та що не підпадає під спеціальні вимоги.

Доведено, що європейський досвід регулювання цивільного обігу зброї може бути корисним Україні – причому не лише з точки зору вирішення питань практичного характеру, але й з точки зору унормування вітчизняного законодавства у контексті інтеграції України до ЄС.

4. Охарактеризовано сучасний стан організаційно-правового регулювання цивільного обігу зброї в Україні. Показано, що на сьогоднішній день в Україні все ще відсутні первинні законодавчі акти, які б повністю регулювали цивільний обіг зброї. Замість цього, діють підзаконні акти та відомчі інструкції.

Доведено, що перехід від підзаконних актів до законодавчих норм забезпечить більшу чіткість, стабільність та прозорість в правовому полі обігу зброї, що є надзвичайно важливим у контексті забезпечення публічної безпеки та правопорядку в країні.

Показано, що в Україні на сьогодні ключові функції у сфері нормотворчості та правозастосування належать органам виконавчої влади, передусім Кабінету Міністрів України. Саме вони визначають правила, які регулюють обіг зброї. У свою чергу Верховна Рада України як єдиний законодавчий орган має повноваження законодавчого регулювання обігу зброї, встановлення відповідальності до осіб причетних до незаконного обігу зброї тощо.

Водночас доведено, що головним суб'єктом правозастосування у цій сфері є Міністерство внутрішніх справ України, яке забезпечує контроль та дотримання режимних правил відповідно до діючих законодавчих актів. Зазначено, що для подальшого прогресу у регулюванні обігу зброї необхідно здійснювати цілеспрямовані дії, враховуючи положення європейських правових актів та міжнародних стандартів.

5. Запропоновано рекомендації щодо удосконалення законодавства про цивільний обіг зброї в Україні.

Показано, що одним з актуальних викликів, який безпосередньо впливає на легалізацією обігу цивільної зброї, є її контрабанда та незаконний обіг. Виходячи з цього, запобігання та протидія незаконному обігу зброї – важлива складова організаційно-правового регулювання її обігу. Водночас доведено, що протидія незаконному обігу зброї сприятиме загальній безпеці громадян, запобіганню зловживанню зброєю, а також зменшенню ризиків в умовах російсько-української війни.

Показано, що через суттєві політичні розбіжності щодо моделі обігу зброї, зазначене питання залишається невирішеним в Україні до сьогодні, хоча певні кроки у цьому напрямі вже зроблені (прийнято профільний закон у першому читанні тощо). Зазначено, що розробка та удосконалення

законодавства щодо обігу зброї в Україні повинні враховувати потреби громадян у забезпеченні особистої безпеки, а також реалізації загальних механізмів запобігання злочинності.

Виходячи з цього, запропоновано наступні напрями удосконалення організаційно-правового регулювання цивільного обігу зброї в Україні:

1). Активне залучення громадськості (громадське лобіювання) на рівні законотворчої діяльності, що є важливою складовою реформування системи контролю за зброєю та сприятиме врахуванню інтересів різноманітних заінтересованих груп, які мають відношення до сфери цивільного обігу зброї.

2). Розробка та впровадження ефективних механізмів співпраці між різними органами публічної влади для успішного контролю за обігом зброї, що передбачає встановлення чіткого розподілу компетенцій та взаємодії між органами публічної влади, відповідальними за регулювання цивільного обігу зброї та проведення спільних навчань, тренінгів та координаційних зустрічей між представниками органів публічної влади для покращення ефективності контролю та регулювання цивільного обігу зброї.

3). Удосконалення системи видачі дозволів громадянам, в основі якої повинна знаходитися ставка на освіченість та підготовку власників, оскільки це може допомогти запобігти нещасним випадкам при поводженні зі зброєю.

4). Впровадження ефективної системи ліцензування та реєстрації зброї, що передбачає розробку єдиного стандарту для ліцензування та реєстрації зброї та створення системи електронної реєстрації та моніторингу зброї.

5). Посилення відповідальності за незаконний обіг зброї, зокрема застосування більш суворих санкцій та каральних заходів проти осіб, які порушують закони щодо обігу зброї та її зберігання.

6). Забезпечення інформаційної безпеки в сфері обігу зброї у контексті розробки та впровадження заходів для захисту конфіденційної інформації про виробництво, торгівлю та реєстрацію зброї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічний тлумачний словник (1970—1980). URL: <http://sum.in.ua/s/obigh>
2. Арешонков В. В. Криміналістична ідентифікація гладкоствольної вогнепальної зброї : автореф. дис. канд. юрид. наук, 12.00.09. Київ. 2012. 20 с.
3. Баштова О.Г. Методи адміністративно-правового регулювання обігу цивільної вогнепальної зброї: до питання контролю. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Вип. 2. С. 11-15. URL: <http://nvppp.in.ua/vip/2023/2/2.pdf>
4. Белінський Ю. Є. Поняття «зброя» та його нормативне визначення. *Право і суспільство*. 2012. №1. С. 188–191. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/254768/251906>
5. Богдан Драп'ятий розповів, що буде із вогнепальною зброєю, яку видали цивільним особам для участі у відсічі та стримуванні агресії рф. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/bohdan-drapiatyi-rozpoviv-shcho-bude-iz-vohnepalnoiu-zbroieiu-iaku-vydaly-tsyvilnym-osobam-dlia-uchasti-u-vidsichi-ta-strymuvanni-ahresii-rf>
6. Бондар В. С., Соколов, О. С. Імплементация окремих міжнародних нормативно- правових актів, що регулюють обіг зброї у світі у відчизняне законодавство та експертну практику. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2021. №6(18). С. 46-55. [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-6\(18\)-46-55](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-6(18)-46-55)
7. Бусол О. Зарубіжний досвід легалізації вогнепальної зброї та можливість запровадження на території України // Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ : сайт. URL: http://www.nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2757:zarubizhniydosvid-legalizatsiji-vognepalnoji-zbroji&catid=8&Itemid=350

8. В Україні запрацював Єдиний реєстр зброї. ЮРЛІГА. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/220451_v-ukran-zapratsyuvav-diniy-restr-zbro
9. Васильєв І.В. Об'єкт адміністративно правопорушень, пов'язаних з порушенням правил обігу цивільної зброї. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2015. №13. Том1. С.80-84.
10. Галуцько В. В., Пихтін М. П., Новіков М. М. та ін. Теорія держави і права: термінологічний словник. Херсон : ХЮІ ХНУВС, 2010. 277 с.
11. Гончарук О. Б., Савичук Н. О. Поняття механізмів державного управління та їх практичне значення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. №7. С. 77–83. DOI: [10.32702/2306-6814.2021.7.77](https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.7.77)
12. Де в Україні найбільший обіг зброї: статистика по регіонах. URL: <https://vesti.ua/uk/strana-uk/de-v-ukrayini-najbilshij-obig-zbroyi-statistika-po-regionah>
13. Діденко С. В. Поняття та елементи механізму адміністративно-правового забезпечення обігу та застосування зброї в Україні. Наукові праці Національного університету "Одеська юридична академія". 2015. Т. 16. С. 463-469. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nponyua_2015_16_52
14. Діденко С.В. Адміністративно-правове забезпечення обігу та застосування зброї в Україні: дис. ... на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук: 12.00.07. Київ. 2016. 443 с.
15. Діденко С.В., Грінь А.А., Попов С.Ю. Особливості адміністративно-правового регулювання обігу вогнепальної зброї в Україні: реалії сьогодення та перспективи. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія ПРАВО*. 2022. Випуск 69. С.266-271
16. Дулгер В. В. Особливості правового регулювання обігу зброї в умовах дії надзвичайних адміністративно-правових режимів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. №3. С.140-144.
17. Закон про обіг зброї дозволить отримати майже всі держпослуги щодо неї через «Дію». Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric->

[society/3578567-zakon-pro-obig-zbroi-dozvolit-otrimati-majze-vsi-derzposlugi-sodo-nei-cerez-diu.html](http://www.nbuv.gov.ua/urn:nbuv:urn:uk:dkb:2021-01-01-3578567-zakon-pro-obig-zbroi-dozvolit-otrimati-majze-vsi-derzposlugi-sodo-nei-cerez-diu.html)

18. Зуров Ф. Ф. Досвід зарубіжних країн щодо легалізації вогнепальної зброї та запровадження її в Україні. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України. Харків, 2021. С.132-134. URL: http://www.nbuv.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2757:zarubizhniidosvid-legalizatsiji-vognepalnoji-zbroji&catid=8&Itemid=350

19. Колесник Д.В. Організаційно-правовий механізм реалізації принципу недоторканності суддів в Україні. *Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова*. 2015. Т. 20. Вип. 2 (27). С. 32–39.

20. Конспект лекцій з дисципліни «Міжнародне співробітництво у сфері правоохоронної діяльності». Дніпро, 2016. 54 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/1115/9.1.pdf>

21. Кузнецова М. В., Сийплокова М.В. Правові аспекти легалізації обігу та застосування цивільними особами вогнепальної зброї для відсічі збройної агресії Російської Федерації. *Зарубіжний науковий журнал «Krakowskie Studia Małopolskie»*. 2022. № 3 (35). С. 102-121. URL: <https://czasopisma.marszalek.com.pl/images/pliki/ksm/35/ksm3506.pdf>

22. Легалізація вогнепальної зброї: міжнародний досвід. *Лабораторія законодавчих ініціатив*. 2023. URL: <https://parlament.org.ua/2023/03/21/strong-legalizatsiya-vognepalnoyi-zbroyi-mizhnarodnij-dosvid-strong/>

23. Літошко В.В. Правове регулювання обігу вогнепальної зброї в Україні: проблеми та перспективи. *Нове українське право*. 2022. Випуск 6, Том 2. С.36-41. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/388/343>

24. Мельник С.В., Грецьких О.В. Закон про зброю в Україні: воєнна необхідність чи ви-мога часу? *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. №3. С. 250-253. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/264973/260951>

25. Мельник С. В., Грецьких О. В. Бачення Закону України “Про зброю” в сучасних умовах. *Теоретичні та прикладні проблеми судової експертизи і криміналістики* : тези доп. учасників наук.-практ. конф. (Харків, 30 вер. 2022 р.). Харків: НДІ ППСН, 2022. С. 100-103. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/72675362-43ca-49d9-8a07-fdf8b67cc41a/content#page=100>

26. Миронюк Р. В. Особливості здійснення контролю поліцією за обігом вогнепальної зброї в умовах воєнного стану. *Юридичний бюлетень*. 2022. Випуск 26. С. 158-166. URL: <http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2022/26/21.pdf>

27. Незаконний обіг зброї як загроза національній безпеці. Цілі державної політики в сфері контролю за обігом зброї, повноваження державних органів в цій сфері. *Центр безпекових досліджень “СЕНСС”*. URL: <https://censs.org/nezakonnyu-obih-zbroyi-yak-zahroza-natsionalniy-bezpetsi/>

28. Незареєстрована зброя на руках у людей. Що з нею слід вчинити після війни: два погляди. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/08/07/nezareyestrovana-zbroya-na-rukah-u-lyudej-shho-z-neyu-slid-vchynyty-pislya-vijny-dva-poglyady/>.

29. Обіг зброї в державі контролюється українськими правоохоронцями спільно з Європоллом. Портал МВС. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/news/obig-zbroyi-v-derzavi-kontrolyujetsya-ukrayinskimi-pravoohoroncyami-spilno-z-jevropolom>

30. Опендатабот - в Україні схвалюють 87% заяв на отримання дозволу на вогнепальну зброю. Зброя інфо. URL: https://zbroya.info/uk/blog/23456_opendatabot-v-ukrayini-skhvaliuiut-87-zaiav-na-otrimannia-dozvolu-na-vognepalnu-zbroiu/

31. Плугатар Т.А. Сутність механізму адміністративно-правового регулювання діяльності міліції України. *Форум права*. 2011. №2. С. 741-744.

32. Понад 500 заявок на день: у МВС розповіли, як працює Єдиний реєстр зброї. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/07/24/7412716/>

33. Портал МВС. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/ministry/projekti-mvs/informatizaciya-sistemi-mvs-ukrayini/jedinii-rejestr-zbroyi-ukrayini>

34. Про внесення змін до наказу Міністерства внутрішніх справ України від 21 серпня 1998 року № 622 : Наказ МВС України від 10.01.2023 № 4. Документ z0110-23, чинний, поточна редакція — Прийняття від 10.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0110-23#Text>

35. Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України : Закон України від 03.03.2022 № 2114-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#Text>

36. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боеприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів : Інструкція від 21.08.1998 № 622. Втрата чинності Документ z0637-98, поточна редакція — Редакція від 23.06.2023, підстава - z0110-23. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#Text>

37. Про затвердження Положення про функціональну підсистему «Єдиний реєстр зброї» єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ : МВС України; Наказ, Положення від 10.01.2022 № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0090-22#Text>

38. Про обіг зброї : проект Закону України № 1222-1 від 20.09.2019. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66918

39. Про обіг цивільної вогнепальної зброї та бойових припасів до неї: Проект Закону України № 4335 від 06.11.2020. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70363
40. Про право на цивільну вогнепальну зброю: Проект Закону України № 5708 від 25.06.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72360
41. Про прийняття за основу проекту Закону України про обіг зброї невійськового призначення : Постанова Верховної Ради України від 14.04.2010 № 2129-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2129-VI#Text>
42. Про цивільну зброю та боєприпаси: Проект Закону України 4335-1 від 24.11.2020. URL: <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-tsivilnu-zbroyu-ta-boeprisasi>
43. Проект Закону про внесення змін до Закону України "Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України" щодо вдосконалення порядку отримання, декларування та поводження з вогнепальною зброєю. Верховна рада України. Офіційний веб-портал. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=76484
44. Проект Закону про цивільну зброю і боєприпаси 1135-1 від 10.12.2014. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52809
45. Проект Закону України Про право на цивільну вогнепальну зброю. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/795744>
46. Соколов О. С.. Перспективи реформування українського законодавства у сфері обігу зброї з урахуванням положень європейських правових актів. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2019. №4(88). С.147-157. <https://doi.org/10.33766/2524-0323.88.147-157>
47. Тимошенко О.О. Правові стимули в протидії контрабанді зброї та боєприпасів. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. Вип. 75: частина 2. С. 136-140. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/276161/271032>

48. Тінін Д., Тимофєєв В. Проблематика незаконного обігу вогнепальної зброї в Україні в умовах воєнного стану. *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA»*, (June 16, 2023; Athens, Greece). С. 81–82. URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/1039>

49. У Києві за час війни з незаконного обігу вилучено 433 одиниці вогнепальної зброї, переважно на блокпостах – начальник столичної поліції. Інтерфакс. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/852312.html>

50. Федорчук І. Семантика категорії «організаційно-правовий механізм реалізації конституційного права на житло». *Юридичний вісник*. 2020. №6. С. 145-152. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/17423/%D0%AE%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B2%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20E2%84%966%202020.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

51. Хом'яченко С.І. Особливості механізму адміністративно-правового регулювання авіації. *Юридичний вісник*. 2014. №2(31). С.11-13.

52. Хорт І. В. Правове регулювання охоронної діяльності органами системи МВС України. *Проблеми законності*. 2022. Вип. 156. С. 99-110.

53. Цивільна зброя в Україні: міфи та реальність. Українська дійсність і міжнародний досвід легалізації та контролю / Г.Ф. Герєга, О.О. Зарубінський, Б.М. Петренко, Р.В. Старовойтенко. К., 2015. 152 с.

54. Чого очікувати від ухвалення законопроекту про зброю? URL: <https://zn.ua/ukr/internal/choho-chekati-vid-ukhvalennja-zakonoproektu-pro-zbroju.html>

55. Чуріков Д.С., Денисенко Є.М. Міжнародний досвід правового регулювання обігу зброї (на прикладі США). *Науковий вісник ДДУВС*. 2017. № 2. С. 184-191.

56. Шумейко Т. А. Поняття та ознаки адміністративно-правового механізму формування та реалізації державної політики у сфері обігу зброї в

Україні. *Юридична наука*. 2020. вип. 8 (110). С.169-76. URL: <https://doi.org/10.32844/10.32844/2222-5374-2020-110-8.21>

57. Шумейко Т.А. Перспективи правового регулювання цивільного обігу вогнепальної зброї в Україні в контексті директиви європейського парламенту і ради № 91/477/ЄЕС. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2021. Том 32 (71) № 4. С. 63-68. URL: https://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/4_2021/13.pdf

58. Щербаковський М.Г., Андреев Д.В. Розслідування незаконного обігу зброї: монографія. Харків. 2021. 192 с.

59. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

60. Firearm licensing in Israel. Ministry of National Security Firearm Licensing Department. URL: <https://www.gov.il/en/Departments/General/firearm-licensing-information>

61. United Nations Conference on the Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons in All Its Aspects : draft Programme of Action to Prevent, Combat and Eradicate the Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons in All Its Aspects. United Nations Digital Library. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/445447?ln=en>